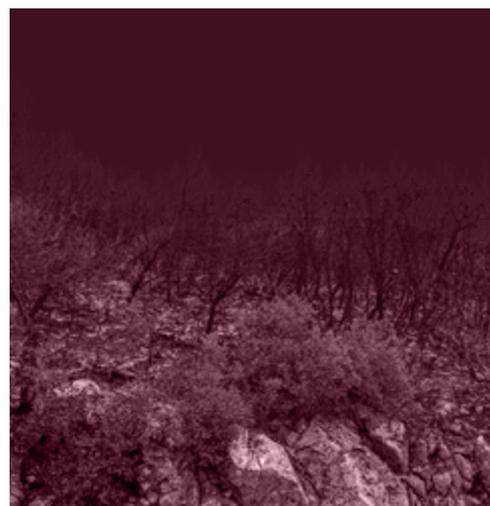

Παρατηρώ και προστατεύω τον τόπο μου

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα
ευαισθητοποίησης για
το φυσικό περιβάλλον και
την πολιτιστική κληρονομιά

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Παρατηρώ και προστατεύω τον τόπο μου

Οδηγός εκπαιδευτικών και εκπαιδευτικές δραστηριότητες

Αθήνα, 2023

Συγγραφική Ομάδα:

Αγγέλη Ελίνα,

Βαρουχάκη Νεφέλη,

Ιωαννάτου Εύα,

Κουρεμένου Βάσια,

Κουρμαδάς Γιώργος,

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Επιστημονική Υπεύθυνη για θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς:

Μαίστρου Ελένη,

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Παιδαγωγική Υπεύθυνη:

Πολυμεροπούλου Ζωή,

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Φορέας:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

ISBN: 978-618-86430-1-7

Η παρούσα έκδοση δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προγράμματος «Παρατηρώ και Προστατεύω τον τόπο μου», το οποίο υλοποιείται από το μη κερδοσκοπικό σωματείο ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (www.ellet.gr).

Το συγκεκριμένο τεύχος δημιουργήθηκε χάρη στην ευγενική δωρεά του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη.

Περιεχόμενα

	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
1	Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ	7
2	ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΟΥΝ ΤΟΝ ΤΟΠΟ	11
	2.1 ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	12
	2.2 ΤΟΠΙΟ	13
	2.3 ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	16
	2.3.1 ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	16
	2.3.2 ΥΛΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ	20
	2.3.3 ΆΥΛΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ	25
	2.3.4 ΑΓΑΘΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	27
3	ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	31
	3.1 ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	32
	3.2 ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ	35
	3.3 ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	36
4	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ	39
	4.1 ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ & ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	40
	4.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	43
	4.3 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	45
	4.4 ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ	47
5	ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	49
	5.1 ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	51
	5.1.1 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ:	52
	Α. ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	52
	Β. ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΟΥ	55
	Γ. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΩ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΟΥ	56
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58
	ΕΙΚΟΝΕΣ ΟΔΗΓΟΥ	59

«Ο τόπος αποτελεί έναν κενό χώρο, που γεμίζει με στοιχεία άυλα και υλικά.
Η μετατροπή του χώρου σε τόπο, έγκειται στην παρουσία του ανθρώπου.
Ο άνθρωπος είναι αυτός που γεμίζει τον χώρο με συναισθήματα και
εμπειρίες και τον μετατρέπει σε τόπο.»

Στεφάνου, 2001

Η φυσιογνωμία ενός τόπου. Ο χαρακτήρας της Ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα

Ο τόπος μου είναι

Η πόλη μου

Το χωριό μου

Το νησί μου

Η γειτονιά μου, οι δρόμοι, τα σπίτια, το σχολείο

Το κάστρο, ο πύργος, το εκκλησάκι και ο αρχαίος ναός

Ο κάμπος, το βουνό, το ποτάμι, η θάλασσα, με τα δέντρα,
τα πουλιά και τα λουλούδια τους

Ο τόπος μου είναι

Οι μυρωδιές και οι γεύσεις του

Τα τραγούδια και τα παραμύθια του

Οι γιορτές και τα πανηγύρια του

Η ιστορία του

Οι άνθρωποι του

Όλοι εμείς

Μα πάνω από όλα, ο τόπος μου είναι

Ιδιαίτερος και μοναδικός

Και εμπεριέχει όλα αυτά που αγαπώ

Ελίνα Αγγέλη

Εισαγωγή

Ο **τόπος** είναι έννοια ευρεία, δύσκολη να περιγραφεί συνοπτικά. Μπορεί να αναφέρεται σε πολλά πεδία όπως το φιλοσοφικό, το λογοτεχνικό, το γεωγραφικό, το αλληγορικό και πολλά άλλα. Ο παρών οδηγός επικεντρώνεται στην έννοια του **γεωγραφικού τόπου** με τα υλικά και άυλα στοιχεία που τον συγκροτούν.

Έτσι, ο όρος **τόπος** συνήθως αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο σημείο ή τοποθεσία συμπεριλαμβάνοντας όλα τα κάτωθι, υλικά και άυλα, στοιχεία που την απαρτίζουν:

- το **περιβάλλον** στο οποίο ζούμε, φυσικό και ανθρωπογενές, με όλα τα στοιχεία που το συγκροτούν,
- το **τοπίο**, το οποίο αναφέρεται στην οπτική εμφάνιση και αίσθηση του περιβάλλοντος όπως την αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος και
- την **πολιτιστική κληρονομιά**, που περιλαμβάνει: α) τα **υλικά στοιχεία** του πολιτισμού (όπως κτίρια, μνημεία, ιστορικές πόλεις και οικισμούς, καθώς και βιβλία, έργα τέχνης και κάθε είδους τεκμήρια του πολιτισμού), β) τα **άυλα στοιχεία** του (όπως τη λαογραφία, τις παραδόσεις, τη γλώσσα και τη γνώση) και γ) τη **φυσική κληρονομιά**, που περιλαμβάνει σημαντικά φυσικά τοπία και τη βιοποικιλότητα.

Με δυο λόγια όταν αναφερόμαστε στον τόπο, αναφερόμαστε στο δομημένο χώρο - με τα κτίρια και τα μνημεία του - και τη φύση, μαζί με τους κατοίκους του, στην ιστορία και τη μνήμη τους, στα ήθη και τα έθιμά τους, στα φαγητά τους, στις μουσικές τους και σε **όλα, όσα μπορούμε να βιώσουμε με όλες μας τις αισθήσεις**. Κάθε τόπος είναι μοναδικός και ιδιαίτερος, γιατί πάντα έχει κάτι που δεν μπορεί κανείς να συναντήσει αλλού, παρά τις ομοιότητες που μπορεί να έχει με κάποιον άλλον τόπο. Επομένως, κάθε τόπος έχει την δική του **ταυτότητα**, που τον χαρακτηρίζει και δημιουργεί στους κατοίκους του το αίσθημα τού ανήκειν, την οικειότητα δηλαδή αλλά και την υπερηφάνεια που νιώθουν ζώντας σε αυτόν.

Η αναγνώριση και προστασία της φυσιογνωμίας ενός τόπου μπορεί να αποτελέσει θέμα μεγάλου προβληματισμού αλλά και ευκαιρία για διεπιστημονικές, διαγενεακές και διαθεματικές μορφές μάθησης και διδασκαλίας.

Ζητήματα που έχουν σχέση με τον τόπο αφορούν όλες τις κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες και αποτελούν, σύμφωνα με τις αρχές της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη, κατάλληλο πεδίο εμπλοκής των μαθητών/τριών, ιδιαίτερα των μικρότερων ηλικιών. Οι μαθητές/τριες εξετάζοντας θέματα που αφορούν στη βελτίωση και την προστασία του άμεσου περιβάλλοντός τους, όπως την αυλή του σχολείου, τη γειτονιά, το τοπικό άλσος, το πάρκο, την παιδική χαρά και άλλους κοινόχρηστους χώρους, καλλιεργούν ικανότητες και αναπτύσσουν δεξιότητες που θα συμβάλουν στην εξέλιξή τους ως συνειδητοί και υπεύθυνοι πολίτες οι οποίοι συμμετέχουν στα κοινά και αναλαμβάνουν δράση. Επιπλέον, η προσέγγιση θεμάτων που αφορούν τον τόπο προσφέρει τη δυνατότητα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές/τριες να προσεγγίσουν θέματα σχετικά με την τοπική κοινωνική οργάνωση και να αλληλοεπιδράσουν με το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον.¹

---

¹ Φιλιππάκη, 2021.

Η γνωριμία με τον τόπο και την κληρονομιά που αυτός φέρει δίνει την ευκαιρία στους νέους να ανακαλύψουν εκ νέου τη γειτονιά/το χωριό/την πόλη τους και να συζητήσουν για το νόημα και την αξία αυτής της κληρονομιάς, τους κινδύνους που αντιμετωπίζει και τους τρόπους προστασίας, διαχείρισης και ανάδειξής της.

Σύμφωνα με το Rural School and Community Trust η «βασισμένη στον τόπο εκπαίδευση» είναι η μάθηση που βασίζεται σε ό,τι είναι τοπικό – τη μοναδική ιστορία, το περιβάλλον, τον πολιτισμό, τη λογοτεχνία και την τέχνη ενός συγκεκριμένου τόπου.²

Αυτή η επικέντρωση στο τοπικό περιβάλλον έχει τη δύναμη να εμπλέκει τους μαθητές και να τους προετοιμάζει ώστε να σεβαστούν και να ζήσουν καλά σε όποια τοπική κοινότητα επιλέξουν.³

Στα παρακάτω κεφάλαια, γίνεται μια προσπάθεια να αναλυθούν βασικές έννοιες που συγκροτούν έναν τόπο, όπως οι παρακάτω:

- φυσικό περιβάλλον - ανθρωπογενές περιβάλλον
- τοπίο
- φυσική κληρονομιά
- πολιτιστική κληρονομιά (υλική και άυλη)
- μνημείο, αρχιτεκτονική κληρονομιά, ιστορική πόλη, παραδοσιακός οικισμός, ιστορικό κέντρο

Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα ζητήματα διατήρησης και διαχείρισης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.

Στη συνέχεια θα προταθούν δράσεις οι οποίες θα βοηθήσουν τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν τα παραπάνω μέσα από βιωματικές, διαδραστικές προσεγγίσεις.

1. Ο αρχαιολογικός χώρος της Βραυρώνας, στην Αττική

² Rural School and Community Trust, 2006.

³ Φιλιππάκη, 2021.

1

Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Παραδοσιακά, η αναφορά στον όρο **τόπος** επικεντρώνεται κυρίως στον άνθρωπο και σε ό,τι έχει σχέση με αυτόν: σπίτι, περιουσία, ρίζες, κ.α.⁴ Ο τόπος όμως, εκτός από αυτό, συνιστά, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, μια πολύ ευρύτερη έννοια και αποτελεί μία σύνθεση που εμπεριέχει κάποια υλικά χαρακτηριστικά, τα οποία είτε είναι φυσικά είτε κατασκευασμένα από τον άνθρωπο, αλλά και άυλα, καθώς έχει επιπλέον κοινωνική, πολιτική, οικονομική, πολιτισμική και ατομική διάσταση.⁵

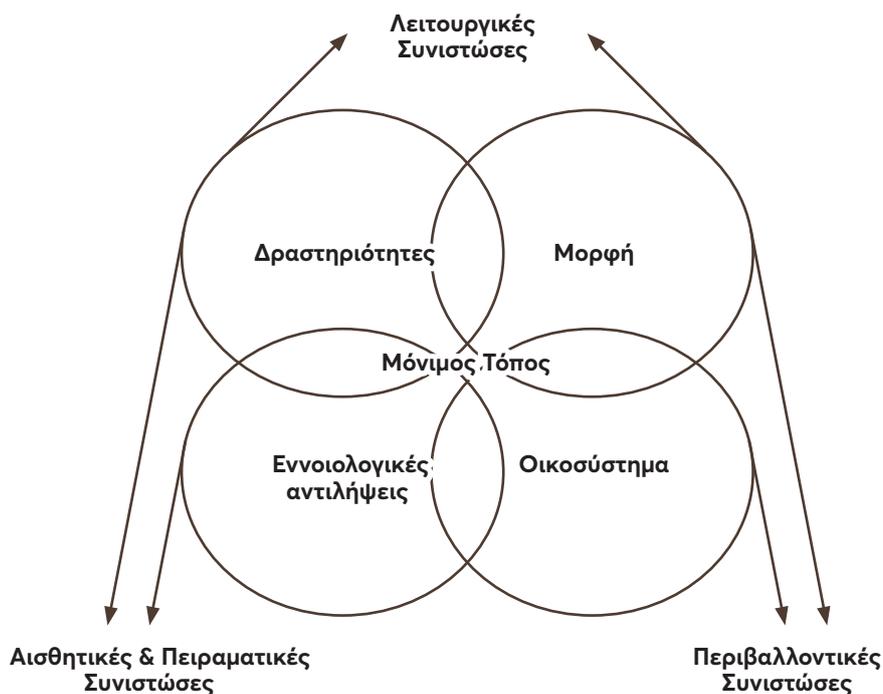
---

⁴ Porter, 2004.

⁵ Gieryn, 2000.

Ο κάθε τόπος, με τα στοιχεία που τον συγκροτούν –υλικά και άυλα– εμπεριέχει επιπλέον αξίες (μνήμης, ιστορικές, αισθητικές, καλλιτεχνικές, διδακτικές) και παράλληλα αντιμετωπίζει προκλήσεις που προκύπτουν από την εξέλιξη του μέσα στο χρόνο. Τα χαρακτηριστικά και οι αξίες που εμπερικλείει ένας τόπος συνιστούν την **ιδιαίτερη ταυτότητά** του, η οποία είναι ξεχωριστή και μοναδική για κάθε τόπο. Αυτά τα χαρακτηριστικά και τις σχέσεις μεταξύ τους επιχειρεί ο Golkar να κατηγοριοποιήσει στο παρακάτω μοντέλο.

1. Τα στοιχεία που συνθέτουν την έννοια του τόπου του καθενός, περιλαμβάνουν και το οικοσύστημα, εκτός από τις τρεις κύριες διαστάσεις της μορφής, της δραστηριότητας και των εννοιολογικών αντιλήψεων.⁶

Πώς αντιλαμβανόμαστε όμως έναν τόπο και γιατί αποκτά ιδιαίτερη σημασία για εμάς; Η αντίληψη του τόπου βασίζεται στις διαστάσεις εκείνες του περιβάλλοντος τις οποίες αντιλαμβανόμαστε και εκτιμάμε μέσω των αισθήσεων: χρώμα, υφή, φως, αέρα, ήχος, μυρωδιές.⁷ Κατανοούμε επομένως ότι η αντίληψη του τόπου δεν είναι πάντα εγγενής με την φυσική του διάσταση, αλλά βασίζεται στην ερμηνεία που αποδίδουν οι άνθρωποι στο περιβάλλον όπου ζουν και η οποία οικοδομείται μέσα από τις εμπειρίες τους σε αυτό.⁸

Αυτό, σε συνδυασμό με τις προσωπικές αντιλήψεις του κάθε ανθρώπου (οικολογικές, πολιτιστικές, αισθητικές, αρχιτεκτονικές, πολιτικές, ηθικές, οικονομικές, κ.α.), διαμορφώνει τη σημασία που αποκτά ο κάθε τόπος για εμάς, όπως περιγράφεται στο παρακάτω διάγραμμα του Kudryantsev.⁹

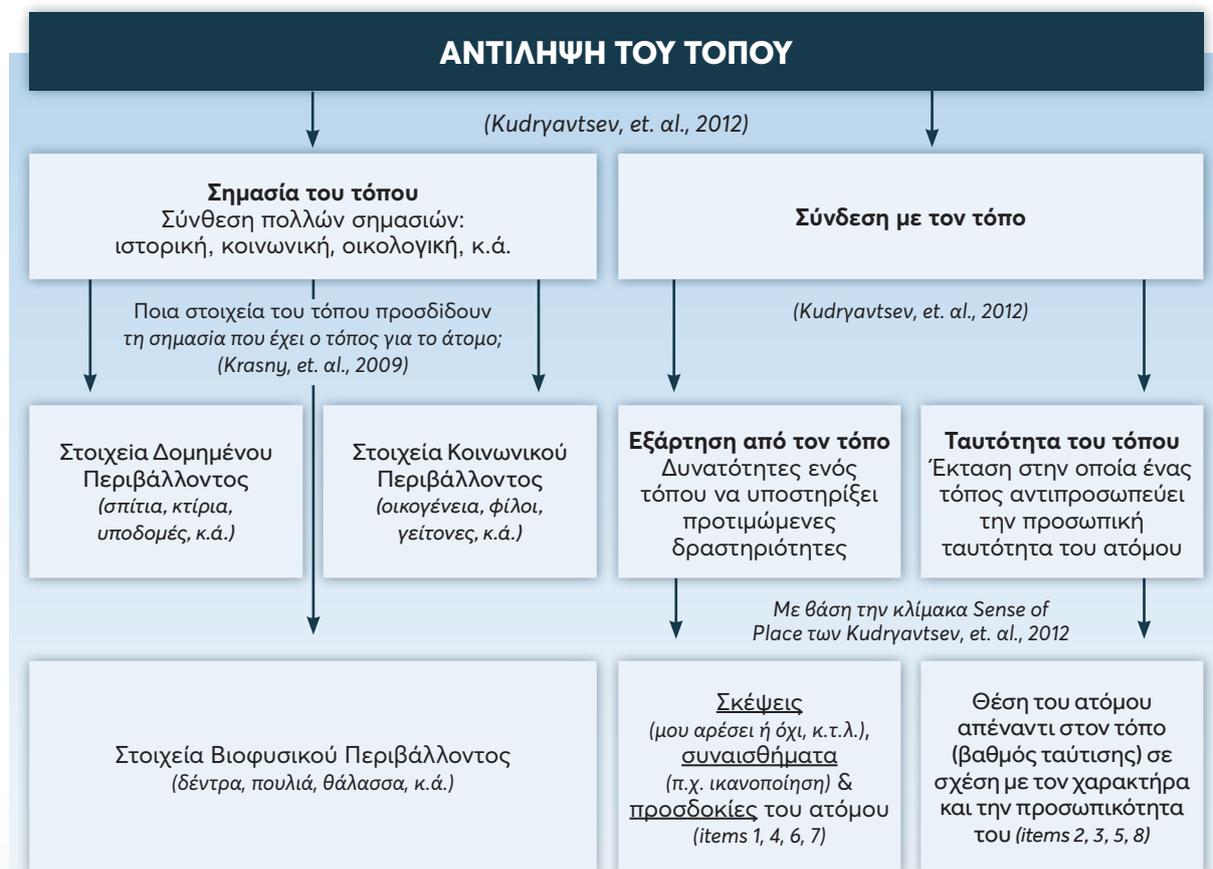
⁶ Seyed-Abbas Yazdanfar, Seyed-Bagher Hosseini, Saeid Norouzian Maleki, 2015

⁷ Ryden, 1983.

⁸ Steadman, 2003.

⁹ Φιλιππάκη, 2021.

Πρόκειται δηλαδή για μια βιωματική διαδικασία, που εμπλέκει συναισθήματα, αναμνήσεις (π.χ. σχετικές με κάποιες δραστηριότητες), καθώς και προσωπικές ή συλλογικές πεποιθήσεις και αξίες.

2. Σχηματική απεικόνιση της εννοιολογικής προσέγγισης της έννοιας «Αντίληψη του τόπου»

3. Ηλιοβασίλεμα στην Πορτάρα, στη Νάξο.

Σε μια άλλη προσέγγιση, όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα, ο Schultz διαχωρίζει αυτή την διαδικασία «αντίληψης του τόπου» βάσει υλικών και άυλων κριτηρίων.

ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ SCHULTZ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ	
ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ
Τυπολογία	Διαθέσεις Αντίληψη και Κατανόηση του Περιβάλλοντος Διάλογος και Συζήτηση Συνύπαρξη με άλλους
Τοπολογία	Τοπίο (φυσικές οντότητες) Δομημένα Σύνολα (φυσικές οντότητες)
Μορφολογία	Χώρος και Χαρακτήρας

3. Μοντέλο του Schultz για την ιεράρχηση της αντίληψης του τόπου¹⁰

Σε τι είδους τόπους θα πρέπει να στρέψουμε την προσοχή των νέων; Οι μαθητές κατανοούν σε βάθος ό,τι διδάσκεται μέσα στον τόπο που προσωπικά γνωρίζουν. Ο τόπος αυτός μπορεί να ποικίλει σε κλίμακα μεγέθους, από μια συγκεκριμένη μικρή περιοχή (γειτονιά) μέχρι μια ολόκληρη χώρα, από μία μικρή κωμόπολη μέχρι μια μεγάλη πρωτεύουσα. Μπορεί επίσης να ποικίλει σε φυσιογνωμία, από έναν τόπο που παραπέμπει σε φυσικό περιβάλλον, μέχρι έναν τόπο στον αστικό ιστό κάποιας πόλης.¹¹ Αν τα παιδιά ενδιαφερθούν να κατανοήσουν ποιοι είναι σε σχέση με το πού ζουν, δηλαδή αν συνδέσουν την ταυτότητα τους με τον τόπο μέσα στον οποίο διαβιούνε και εξελίσσονται, είναι πολύ πιο πιθανόν να ενδιαφερθούν για την ανθρώπινη και οικολογική διάσταση του τόπου αυτού και να αναλάβουν δράση για την φροντίδα και την προστασία του.¹²

Για τη διατήρηση της μνήμης και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του τόπου είναι απαραίτητη η προστασία του αλλά και η δυνατότητα προσαρμογής του στις σύγχρονες ανάγκες χωρίς την αλλοίωση της ταυτότητάς του.

¹⁰ Purmand, et al. (2010).

¹¹ Φιλιππάκη, 2021.

¹² Φιλιππάκη., 2021.

2

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΟΥΝ ΤΟΝ ΤΟΠΟ

Ο τόπος συγκροτείται από το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, το τοπίο, και εμπεριέχει την πολιτιστική κληρονομιά του κάθε λαού, υλική και άυλη.

2.1 | ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ως **περιβάλλον** νοείται «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες».¹³

Το περιβάλλον, ένα πολύπλοκο σύστημα, στην προσπάθεια καλύτερης κατανόησης της έννοιάς του, έχει δεχθεί πολλούς διαχωρισμούς και κατηγοριοποιήσεις. Στη διακυβερνητική διάσκεψη της Τιφλίδας (1997), το περιβάλλον διαχωρίζεται σε ποικίλα περιβάλλοντα, δηλαδή σε φυσικό, ανθρωπογενές, οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό, τεχνολογικό, ιστορικό, αισθητικό και ηθικό.

Ο κυριότερος διαχωρισμός του γίνεται σε δύο κατηγορίες, οι οποίες αλληλοεπηρεάζονται και αλληλοεξαρτώνται. Διακρίνεται λοιπόν σε φυσικό –το οποίο υπάρχει και δημιουργήθηκε ανεξάρτητα από τον άνθρωπο, όμως ο άνθρωπος είναι άμεσα συνδεδεμένος με αυτό και εξαρτημένος από αυτό– και σε ανθρωπογενές στο οποίο είναι ευδιάκριτη η ανθρώπινη παρέμβαση.

Το **φυσικό περιβάλλον** περιλαμβάνει όλους τους ζωντανούς οργανισμούς (έμβια ύλη) και την άβια ύλη που βρίσκονται με φυσικό τρόπο στη γη. Στο φυσικό περιβάλλον μπορούμε να κατατάξουμε, τα οικοσυστήματα, αλλά και παγκόσμιους φυσικούς πόρους όπως ο αέρας και το νερό. Υπό αυτή την άποψη, το φυσικό περιβάλλον δεν είναι αποτέλεσμα ανθρώπινων δραστηριοτήτων και διαφοροποιείται από το δομημένο περιβάλλον, στο οποίο συγκαταλέγονται οι γεωγραφικές περιοχές που δέχονται σημαντική επιρροή από τον άνθρωπο.

Το φυσικό περιβάλλον είναι αυτοσυντηρούμενο και αυτάρκες. Σε αυτό παρατηρείται μία διαρκής ροή ενέργειας, καθώς επίσης και μια ανακύκλωση (επαναχρησιμοποίηση) των ανόργανων υλικών. Το φυσικό περιβάλλον έχει την ιδιότητα να αυτοσυντηρείται και να αυτορρυθμίζει τις λειτουργίες του, αντιστεκόμενο σε αλλαγές της ισορροπίας του.¹⁴

Ως **ανθρωπογενές περιβάλλον** νοείται αυτό που έχει δημιουργηθεί από τον άνθρωπο για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Περιλαμβάνει το δομημένο περιβάλλον, με τα κάθε είδους κτίρια, τους υπαίθριους χώρους, τους δρόμους κ.α. Το ανθρωπογενές περιβάλλον καθρεφτίζει -και παράλληλα επηρεάζει- τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η κοινωνία, τη σχέση με το φυσικό περιβάλλον αλλά και το πώς αυτή προσεγγίζει περιβαλλοντικά ζητήματα.

Στο ανθρωπογενές περιβάλλον συγκαταλέγονται και οι αγροτικές εκτάσεις, οι τεχνητές λίμνες, οι διαχειριζόμενες και ελεγχόμενες δασικές εκτάσεις κ.λπ., που διακρίνονται από το δομημένο περιβάλλον. Ο άνθρωπος, με την καλλιέργεια φυτών, την κτηνοτροφία, την εξόρυξη ορυκτών, διαχειρίζεται το φυσικό περιβάλλον για την εξυπηρέτηση των αναγκών του.¹⁵

¹³ Ν. 1650/86, 160 Α/1610-1986, άρθρο 2&1

¹⁴ Χριστοδουλάκης, 2006.

¹⁵ Καραμέρης, 2008.

Εντούτοις, στη σύγχρονη εποχή, είναι σχεδόν αυτονόητο πως δεν υπάρχει φύση στην οποία δεν έχει παρέμβει ή διαμορφώσει ο άνθρωπος, οπότε τα όρια μεταξύ φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος δεν είναι σαφή, με μοναδικό κριτήριο διάκρισής τους το βαθμό της ανθρώπινης επέμβασης στο περιβάλλον.¹⁶

Το ανθρωπογενές περιβάλλον αλλάζει συνέχεια καθώς αλλάζουν οι ανθρώπινες ανάγκες. Στη διαδικασία της αλλαγής, οι άνθρωποι άλλοτε τροποποιούν και άλλοτε καταστρέφουν το φυσικό περιβάλλον.

2.2 | ΤΟΠΙΟ

Τοπίο είναι μία περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή, της οποίας ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών και/ ή ανθρώπινων παραγόντων.¹⁷ Περιλαμβάνει την τοπογραφία, τη γεωμορφολογία, την υδρολογία και τα φυσικά χαρακτηριστικά της τοποθεσίας, το δομημένο περιβάλλον, τόσο ιστορικό όσο και σύγχρονο, τις υποδομές που βρίσκονται πάνω και κάτω από το έδαφος, τους ανοιχτούς χώρους και τους κήπους, τις χρήσεις γης και τη χωρική οργάνωση, τις αντιλήψεις και τους οπτικούς συσχετισμούς, καθώς και όλα τα άλλα στοιχεία οργανωμένης οικιστικής δόμησης.

Το τοπίο έχει διάφορες εκφράσεις, δεδομένου ότι ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον έξω κόσμο μέσω των πέντε αισθήσεών του. Οι ιδιότητες του κάθε τοπίου δίνουν την αντιληπτική δομή του τόπου που συνθέτουν τη φυσιογνωμία του. Το τοπίο είναι το σύνολο της αντίληψης που προσφέρει ένας τόπος στους χρήστες του, αλλά και των συναισθημάτων που τούς δημιουργεί.

Φυσικό τοπίο είναι ένα τμήμα της επιφάνειας της γης, το οποίο αποτελείται από τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά που σηματοδοτούν μία συγκεκριμένη περιοχή, όπως μάζες γης, (βουνά, πεδιάδες, λόφοι, κ.α.), μάζες νερού (λίμνες, ποτάμια, κ.α.) και η φυσική χλωρίδα και πανίδα.¹⁸

5. Το φυσικό τοπίο στα Ζαγοροχώρια

6. Κίμωλος, (Kimolistas)

¹⁶ Καραμέρης, 2008.

¹⁷ Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (2.000) που κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Νόμο 3827/2010 - ΦΕΚ 30/Α/25-2-2010

¹⁸ <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/landscape/>

7. Το ιστορικό κέντρο της Καστοριάς

Τα **πολιτιστικά τοπία** αποτελούν πολιτιστικά αγαθά και αντιπροσωπεύουν τα «συνδυασμένα έργα της φύσης και του ανθρώπου». Πολιτιστικό τοπίο είναι μια φυσική έκταση με φυσικά χαρακτηριστικά και με στοιχεία δημιουργημένα και/ή τροποποιημένα από την ανθρώπινη δραστηριότητα, με υλικά ή άυλα πολιτιστικά και ιστορικά στοιχεία που διατάσσονται στο τοπίο και αντικατοπτρίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις και αλληλεπιδράσεις με το τοπίο αυτό.¹⁹

Στα πολιτιστικά τοπία περιλαμβάνονται τεχνητά πάρκα και κήποι, που συνήθως συνδυάζονται με μνημειακά κτίρια, αλλά και δομημένα τοπία που έχουν αναπτυχθεί οργανικά ως αποτέλεσμα κοινωνικών, οικονομικών, διοικητικών ή /και θρησκευτικών επιδράσεων άμεσα συσχετισμένα με το φυσικό περιβάλλον. Ορισμένα εξ αυτών μπορεί να έχουν σταματήσει να αναπτύσσονται και αποτελούν κομμάτι του παρελθόντος –με χαρακτηριστικό παράδειγμα αρχαίους οικισμούς που λειτουργούν πλέον ως αρχαιολογικοί χώροι– ενώ άλλα πολιτιστικά τοπία εξακολουθούν να εξελίσσονται στη σύγχρονη κοινωνία –με χαρακτηριστικό παράδειγμα τους παραδοσιακούς οικισμούς.

¹⁹ Τα Πολιτιστικά Τοπία αναδεικνύουν «τη διαχρονική εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας και των αντίστοιχων οικισμών, υπό την επίδραση των φυσικών περιορισμών ή/και ευκαιριών που παρουσιάζονται από το φυσικό τους περιβάλλον και των διαδοχικών κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών δυνάμεων, εξωτερικών και εσωτερικών» Recommendation on the historic urban landscape, UNESCO, Paris, 2011, <https://whc.unesco.org/en/cultural-landscape/>

8. Το ιστορικό αστικό τοπίο της Αθήνας, στην πλατεία Μοναστηρακίου

Ο όρος **ιστορικό αστικό τοπίο** αφορά σε τοπίο το οποίο εκτείνεται πέρα από το ιστορικό κέντρο ή μια ιστορική πόλη στο σύνολό της, ώστε να περιλάβει το ευρύτερο πολεοδομημένο περιβάλλον, ιστορικό και σύγχρονο, με τις υποδομές του, τη χωρική του οργάνωση και τις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων πολεοδομικών συντελεστών του, καθώς και το γεωγραφικό του πλαίσιο με όλα τα τοπογραφικά, γεωμορφολογικά, υδρολογικά και φυσικά χαρακτηριστικά του, αλλά και το σύμφυτο περιεχόμενο των εγγενών, κοινωνικών και πολιτιστικών αξιών και παραδόσεων και οικονομικών πρακτικών που διαμόρφωσαν την εξέλιξή του.²⁰

Η προστασία των τοπίων είναι σημαντική καθώς αποτελούν κομμάτι της συλλογικής ταυτότητας κάθε κοινότητας (τοπικής ή εθνικής), της μνήμης και της ανάγκης για συνέχιση. Η προστασία τους επαφίεται στην ανάγκη του ατόμου να ανήκει σε ένα ευρύτερο σύνολο και να διατηρεί τη μνήμη των γενεών που υπήρχαν πριν από αυτό.

Το τοπίο -με την έννοια που αναλύθηκε προηγουμένως- αποτελεί βασικό συστατικό της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, συμβάλλοντας στην ευημερία του ανθρώπου και στην εδραίωση της ταυτότητας των τόπων.

²⁰ Ο όρος **ιστορικό αστικό τοπίο** περιλαμβάνει το ευρύτερο εδαφικό και τοπικό πλαίσιο στο οποίο είναι ενσωματωμένες τρέχουσες και παλαιότερες κοινωνικές εκφράσεις και εξελίξεις, ιδέες, μνήμες, συμβολικές σημασίες και άλλου είδους άυλες αξίες που προκύπτουν από τον τόπο – UNESCO, 2005 <https://whc.unesco.org/en/documents/5965>

2.3 | ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Με τον όρο **κληρονομιά** μιας χώρας εννοούμε οτιδήποτε πολύτιμο μάς έχει παραδοθεί από τις προηγούμενες γενεές ως παρακαταθήκη και περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την πολιτιστική και τη φυσική κληρονομιά.²¹

Η **φυσική κληρονομιά** περιλαμβάνει την ύπαιθρο, τη βιοποικιλότητα και τη γεωποικιλότητα ενός τόπου.

Η **πολιτιστική κληρονομιά** της χώρας μας αποτελείται από τα **υλικά** και **άυλα πολιτιστικά αγαθά** που βρίσκονται εντός των ορίων της, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων, καθώς και εντός άλλων θαλάσσιων ζωνών, στις οποίες η Ελλάδα ασκεί σχετική δικαιοδοσία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Ειδικότερα, τα υλικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά του τόπου μας συγκροτεί η **αρχιτεκτονική** και **αρχαιολογική κληρονομιά** τα στοιχεία των οποίων αναλύονται παρακάτω.

Πιο συγκεκριμένα, αναλύοντας και εξειδικεύοντας τα παραπάνω, η κληρονομιά μιας χώρας περιλαμβάνει:

2.3.1 | ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Η **φυσική κληρονομιά** αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι «κληρονομιάς» της εκάστοτε κοινωνίας. Περικλείει την ύπαιθρο, το φυσικό περιβάλλον όπως την χλωρίδα και την πανίδα, επιστημονικά γνωστή υπό τον όρο **βιοποικιλότητα**, καθώς και γεωλογικά στοιχεία συμπεριλαμβανομένης της ορυκτολογίας, παλαιοντολογίας, υπό τον επιστημονικό όρο της **γεωποικιλότητας**. Η ελληνική φυσική κληρονομιά είναι από τα μεγαλύτερα κεφάλαια της χώρας μας, ανεκτίμητη σε αξία.

Η Ελλάδα, παρά τη μικρή της έκταση, αποτελεί ένα ιδιαίτερα ευρύ και πολυποίκιλο φυσικό γεωλογικό εργαστήριο και ταυτοχρόνως ένα τεράστιο γεωλογικό μουσείο, το οποίο περιλαμβάνει πολλά και σημαντικά επί μέρους σημεία ιδιαίτερου κάλλους και γεωλογικού ενδιαφέροντος. Τα μέρη αυτά αποκαλύπτουν την πολύπλοκη ιστορία της ευρύτερης περιοχής στην οποία βρίσκονται η γνώση δε που αποκτούμε με τη μελέτη τους, αφορά στα τελευταία 300 εκατομμύρια χρόνια της ύπαρξης του πλανήτη μας.²²

Ταυτόχρονα είναι μια χώρα με πολύτιμη και σημαντική βιολογική ποικιλία (την μεγαλύτερη βιοποικιλότητα σε όλη τη Μεσόγειο), πολλά διαφορετικά είδη και ένα εντυπωσιακό συνδυασμό διαφορετικών χερσαίων, υγροτοπικών και θαλάσσιων οικοσυστημάτων.

²¹ UNESCO, 2002.

²² Αρχοντίκης, <https://www.athinodromio.gr>

40%
των
φυτικών ειδών

18%
των
ζωικών ειδών

της Ευρώπης βρίσκονται στην Ελλάδα

9. Η Ελληνική βιοποικιλότητα σε σχέση με τη βιοποικιλότητα της Ευρώπης

Στην Ελλάδα έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα περισσότερα από:

- 23.000 είδη ζώων της ξηράς και των γλυκών νερών
- 3.500 είδη ζώων της θάλασσας
- 5.800 είδη φυτών

Η διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην προστασία του περιβάλλοντος, της φυσικής ποικιλομορφίας και των αλληλεπιδράσεων μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος. Η διατήρησή της βοηθά στην αντιμετώπιση ορισμένων από τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά ζητήματα της εποχής μας, ιδίως του αυξανόμενου αριθμού απειλούμενων ειδών και της απειλής των οικοτόπων. Η προστασία της φυσικής κληρονομιάς του τόπου προσφέρει ευκαιρίες για μια ολιστική προσέγγιση στη διατήρηση του περιβάλλοντος και περιλαμβάνει την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών αξιών μιας τοποθεσίας σε όλη την ποικιλομορφία τους.

Σε **διεθνές επίπεδο**, κάποιες προστατευόμενες περιοχές χαρακτηρίζονται ως μνημεία της φυσικής πολιτιστικής κληρονομιάς δηλαδή φυσικοί, βιολογικοί ή γεωλογικοί σχηματισμοί ή βιότοποι ειδών με ιδιαίτερη σημασία, αισθητική ή επιστημονική, τοπική, εθνική ή οικουμενική, η διαφύλαξη των οποίων είναι απαραίτητη για την πνευματική και ψυχική ισορροπία και την ποιότητα ζωής των σημερινών ανθρώπων και των μελλοντικών γενεών.²³

Σύμφωνα με την **ελληνική νομοθεσία** εκτάσεις μεγάλης οικολογικής ή βιολογικής αξίας προστατεύονται και κατατάσσονται σε:

Α. Φυσικά πάρκα, τα οποία είναι χερσαίες, υδάτινες ή μεικτού χαρακτήρα περιοχές, εφόσον παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία και ενδιαφέρον λόγω της ποιότητας και ποικιλίας των φυσικών και πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών (βιολογικών, οικολογικών, γεωλογικών, γεωμορφολογικών και αισθητικών) και παράλληλα προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες για ανάπτυξη δραστηριοτήτων που εναρμονίζονται με την προστασία της φύσης και του τοπίου.²⁴

Τα φυσικά πάρκα διακρίνονται σε εθνικά και περιφερειακά και είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν προστατευόμενες περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης, περιοχές προστασίας της φύσης, περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών, προστατευόμενα τοπία και προστατευόμενους φυσικούς σχηματισμούς. Όταν το φυσικό πάρκο ή μεγάλο τμήμα του καταλαμβάνει θαλάσσια ή δασική περιοχή ή όταν περιλαμβάνει μεγάλης σημασίας γεωτόπους, μπορεί να ονομάζεται ειδικότερα **θαλάσσιο πάρκο**, **εθνικός ή περιφερειακός δρυμός** ή **γεωπάρκο**, αντίστοιχα.

²³ Μαλλούχου – Tufano, (2015)

²⁴ https://www.ekby.gr/ekby/el/EKBY_PP_el.html

Στην Ελλάδα υπάρχουν δέκα περιοχές που έχουν κηρυχθεί Εθνικοί Δρυμοί, ανάμεσά τους ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου, Πρεσπών και Πάρνηθας. Αξίζει χαρακτηριστικά να αναφερθεί ότι στον Εθνικό Δρυμό Ολύμπου απαντώνται πάνω από 1700 είδη φυτών, που αντιπροσωπεύουν το 25% της ελληνικής χλωρίδας και 25 είδη ενδημικών φυτών.

Υπάρχουν τρία Εθνικά Πάρκα, όπως το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου, που λόγω της εξέχουσας οικολογικής ή άλλης φυσικής σπουδαιότητάς τους θεωρούνται ως περιοχές σημαντικές σε εθνικό επίπεδο.

Β. Περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών, δηλαδή εκτάσεις χερσαίες, υγροτοπικές ή θαλάσσιες που φιλοξενούν προστατευόμενα είδη και οικοσυστήματα και χρειάζονται ειδική διαχείριση για τη διασφάλιση ικανοποιητικής κατάστασης διατήρησής τους. Διακρίνονται σε **Ειδικές Ζώνες Διατήρησης** και **Ζώνες Ειδικής Προστασίας**, οι οποίες αποτελούν εθνικό τμήμα του ευρωπαϊκού δικτύου Natura 2000 καθώς και **Καταφύγια Άγριας Ζωής**.²⁵

Τα Καταφύγια Άγριας Ζωής έχουν ιδιαίτερη σημασία ως σημαντικοί τόποι ανάπτυξης της άγριας χλωρίδας ή ως βιότοποι αναπαραγωγής, διατροφής, διαχείμασης ειδών της άγριας πανίδας. Στην Ελλάδα υπάρχουν 610 Καταφύγια Άγριας Ζωής μέσα στα οποία απαγορεύεται το κυνήγι, η σύλληψη άγριων ειδών, η καταστροφή βλάστησης, η ιχθυοκαλλιεργητική δραστηριότητα και άλλες παρόμοιες δραστηριότητες.

Γ. Προστατευόμενα τοπία και προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, τα οποία είναι λειτουργικά τμήματα της φύσης ή μεμονωμένα δημιουργήματά της (περιοχές ή στοιχεία σημειακού χαρακτήρα), με ιδιαίτερη οικολογική, γεωλογική ή γεωμορφολογική αξία ή συμβάλλουν στη διατήρηση των φυσικών διεργασιών και στην προστασία φυσικών πόρων.²⁶

Στα **προστατευόμενα τοπία** μπορεί να δίνονται με βάση τα κύρια χαρακτηριστικά τους, ειδικότερες ονομασίες, όπως αισθητικό δάσος, γεωπάρκο, τοπίο άγριας φύσης, τοπίο αγροτικό, αστικό. Ως προστατευόμενα στοιχεία του τοπίου χαρακτηρίζονται τμήματα ή συστατικά στοιχεία του τοπίου που έχουν ιδιαίτερη οικολογική, αισθητική ή πολιτισμική αξία ή συμβάλλουν στην προστασία φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους, όπως αλσύλλια, παραδοσιακές καλλιέργειες, αγροικίες, μονοπάτια, πέτρινοι φράχτες, ξερολιθιές και αναβαθμίδες, κρήνες.

²⁵ <https://ypen.gov.gr/perivallon/viopoikilotita/prostatevomenes-perioches/>

²⁶ <https://ypen.gov.gr/perivallon/viopoikilotita/prostatevomenes-perioches/>

11. Το προστατευόμενο τοπίο της ενδοχώρας της Τήνου, με τις χαρακτηριστικές πεζούλες και τους περιστεριώνες

12. Σίκινος. (Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί)

Ως **προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί** χαρακτηρίζονται λειτουργικά τμήματα της φύσης ή μεμονωμένα δημιουργήματά της, όπως δέντρα, συστάδες δέντρων και θάμνων, θαλάσσια, προστατευτική βλάστηση, παρόχθια και παράκτια βλάστηση, φυσικοί φράχτες, καταρράκτες, πηγές, φαράγγια, θίνες, ύφαλοι, σπηλιές, βράχοι, απολιθωμένα δάση, δέντρα ή τμήματά τους, παλαιοντολογικά ευρήματα, κοραλλιογενείς, γεωμορφολογικοί σχηματισμοί, γεώτοποι και οικότοποι προτεραιότητας κοινοτικού ενδιαφέροντος. Κάποιοι προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί που έχουν μνημειακό χαρακτήρα μπορεί να χαρακτηριστούν ειδικότερα ως μνημεία της φύσης.

- Στα **διατηρητέα μνημεία της φύσης** (protected natural monuments) ανήκουν κάποιες προστατευόμενες φυσικές περιοχές που έχουν φυσικά χαρακτηριστικά μεγάλης οικολογικής αξίας. Μπορεί να είναι ακόμα και μεμονωμένα δέντρα, τμήματα δάσους, περιοχές με σπάνια είδη φυτών που παρουσιάζουν μεγάλη βοτανική, αισθητική ή ιστορική αξία. Για την προστασία των διατηρητέων μνημείων της φύσης ισχύουν οι ίδιοι κανόνες που ισχύουν για τους πυρήνες των Εθνικών Δρυμών. Παραδείγματα αποτελούν η Ελιά της Καλαμάτας, το Απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου, ο Πλάτανος του Ιπποκράτη στην Κω και η Λίμνη Βουλιαγμένης στην Αττική.
- Στα **γεωλογικά μνημεία** ή μνημεία γεωλογικής κληρονομιάς ανήκουν οι γεωλογικές-γεωμορφολογικές δομές που συνιστούν φυσικούς σχηματισμούς και αντιπροσωπεύουν σημαντικές στιγμές της γεωλογικής ιστορίας της γης. Είναι σημαντικοί μάρτυρες της μακράς εξέλιξής της ή δείχνουν σύγχρονες φυσικές, γεωλογικές διεργασίες που συνεχίζουν να εξελίσσονται στην επιφάνειά της. Τέτοια είναι το Σπήλαιο Δυρού στη Μάνη, ο Ισθμός της Κορίνθου, τα Μετέωρα, το ηφαίστειο της Νισύρου και η Καλντέρα της Σαντορίνης.

13. Βλυχάδα, Σαντορίνης (Γεωλογικό Μνημείο)

2.3.2 | ΥΛΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ

Ως **πολιτιστικά αγαθά** νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης τόσο της ατομικής όσο και της συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου και μπορεί να είναι **υλικά** και **άυλα**.

A. ΜΝΗΜΕΙΑ

Μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας και επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία τους.

Τα μνημεία –σύμφωνα με τον Αρχαιολογικό Νόμο²⁷– ως προς την χρονολόγησή τους διακρίνονται σε:

α) Αρχαία μνημεία, που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830. Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα, για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη.

Παραδείγματα Αρχαίων μνημείων:

Ο Παρθενώνας στην Ακρόπολη των Αθηνών, ο ναός της Αφαίας στην Αίγινα, ο ναός του Ποσειδώνα στο Σούνιο, η μονή Δαφνίου, η μονή Όσιου Λουκά στη Βοιωτία κ.α.

β) Νεότερα μνημεία, που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους. Συμπεριλαμβάνονται νεοκλασικά, εκλεκτικιστικά, βιομηχανικά κτίρια κ.α.

Παραδείγματα νεότερων μνημείων:

Η Μητρόπολη των Αθηνών, το Δημαρχείο της Σύρου, η τριλογία του Πανεπιστημίου Αθηνών (Πανεπιστήμιο, Βιβλιοθήκη, Ακαδημία), κ.α.

14. Ο ναός της Αφαίας στην Αίγινα, μνημείο του 500 π.Χ.

15. Η Μονή του Οσίου Λουκά στη Βοιωτία, βυζαντινό μνημείο του 11ου αι., εγγεγραμμένο στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

²⁷ Οι ορισμοί των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των ιστορικών τόπων προέρχονται από τον Νόμο 3028/ 2002, ΦΕΚ 153/Α' /28.6.2002

Τα μνημεία διακρίνονται επίσης σε:

- α) Ακίνητα μνημεία:** Νοούνται τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές καθώς και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους.
- β) Κινητά μνημεία:** Νοούνται τα μνημεία που δεν είναι συνδεδεμένα με το έδαφος ή δεν αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα μιας κατασκευής και συνεπώς μπορούν να μετακινηθούν. Κινητά μνημεία αποτελούν πίνακες ζωγραφικής, εργόχειρα, σκεύη και εργαλεία, αγάλματα, κοσμήματα, κ.α.

B. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Αρχαιολογικοί Χώροι νοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιότετους χρόνους έως και το 1830 μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα.

Παραδείγματα αρχαιολογικών χώρων:

Η Ακρόπολη των Αθηνών, η αρχαία Ολυμπία, η Δήλος, κ.α.

16. Ο αρχαιολογικός χώρος της Δήλου, εγγεγραμμένος στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO

Γ. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Ιστορικοί τόποι νοούνται είτε εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς που αποτέλεσαν ή που υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν το χώρο εξαιρετών ιστορικών ή μυθικών γεγονότων, ή εκτάσεις που περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τοπογραφικά, και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

Παραδείγματα ιστορικών τόπων:

Πρώην βασιλικό κτήμα Τατοΐου, παλαιό κοιμητήριο Χαλκίδας, αγγλικό νεκροταφείο στα Κύθηρα, Λακκί Λέρου κ.α.

17. Ο Ιστορικός Τόπος στο Λακκί της Λέρου

Δ. ΙΣΤΟΡΙΚΑ / ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΤΙΡΙΑ

Μεμονωμένα ιστορικά κτίρια ή τμήματά τους, ή συγκροτήματα κτιρίων, χαρακτηρίζονται ως **διατηρητέα**. Ο ίδιος χαρακτηρισμός αποδίδεται και σε στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου αυτών, όπως επίσης και σε στοιχεία του φυσικού ή και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος χώρου (αυλές, κήποι, θυρώματα), καθώς και σε μεμονωμένα στοιχεία πολεοδομικού (αστικού ή αγροτικού) εξοπλισμού ή δικτύων (πλατείες, κρήνες, διαβατικά, λιθόστρωτα, γέφυρες) που βρίσκονται εντός ή εκτός οικισμών με σκοπό τη διατήρηση και ανάδειξη της ιδιαίτερης ιστορικής, πολεοδομικής, αρχιτεκτονικής, λαογραφικής, κοινωνικής και αισθητικής φυσιογνωμίας τους, για τα οποία καθορίζονται ειδικοί όροι προστασίας και περιορισμοί δόμησης και χρήσης.²⁸

²⁸ Ν. 4067/2012, ΦΕΚ Α' 79/9-4-2012

Ε. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ ²⁹

18. Η Παλιά πόλη της Κέρκυρας

Ως **αρχιτεκτονικά σύνολα** ορίζονται ομοιογενή σύνολα αστικών ή αγροτικών κατασκευών, σημαντικών λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού τους ενδιαφέροντος, συναφή μεταξύ τους ώστε να σχηματίζουν ενότητες, που να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά.

Τα αρχιτεκτονικά σύνολα κατηγοριοποιούνται ως εξής:

α) Ιστορικές πόλεις / ιστορικά κέντρα πόλεων: Πρόκειται για πόλεις ή τμήματά τους, με ιδιαίτερη ιστορική, πολεοδομική, αρχιτεκτονική, λαογραφική, κοινωνική και αισθητική φυσιογνωμία. Παραδείγματα ιστορικών πόλεων στην Ελλάδα αποτελούν η Ερμούπολη στη Σύρο και η Παλιά Πόλη της Κέρκυρας, ενώ η Πλάκα αποτελεί παράδειγμα ιστορικού κέντρου πόλης.

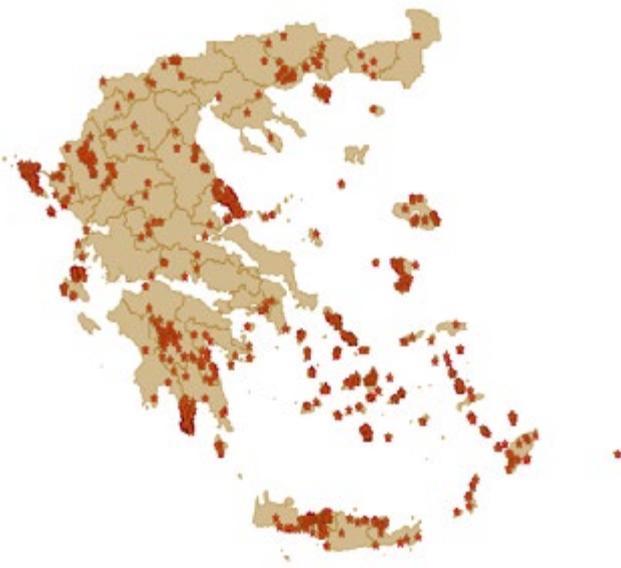
19. Η Ερμούπολη της Σύρου

²⁹ Σύμφωνα με το Νόμο 2039/ 1992 που κύρωσε τη Σύμβαση της Γρανάδας (1985)

20. Η Βάθεια στη Μάνη

β) Παραδοσιακοί οικισμοί: Πρόκειται για οικισμούς με ιδιαίτερη ιστορική, πολεοδομική, αρχιτεκτονική, λαογραφική, κοινωνική και αισθητική φυσιογνωμία.³⁰ Οι παραδοσιακοί οικισμοί μπορούν να συνδυάζουν απλά ταπεινά και ανώνυμα κτίσματα, δείγματα της λαϊκής παράδοσης και των ντόπιων τεχνικών, με πλούσια και σύνθετα κτίρια που διαθέτουν αυτόνομη αρχιτεκτονική παρουσία και είναι συχνά κάτω από συγκεκριμένες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες επηρεασμένα από ξένα πρότυπα και τεχνικές. Η μορφή τους είναι στενά δεμένη με την αιτία δημιουργίας τους και τα χαρακτηριστικά του τόπου ανάπτυξής τους.³¹ Παραδοσιακοί οικισμοί είναι, για παράδειγμα, τα ορεινά χωριά του Πηλίου, του Ζαγορίου και της Πελοποννήσου, οι νησιωτικοί οικισμοί των Κυκλάδων, των Δωδεκανήσων, κ.λπ.

21. Χάρτης Παραδοσιακών Οικισμών

γ) Βιομηχανικά κτίρια και συγκροτήματα: Πρόκειται για σύνολα κτιρίων και κατασκευών, κατάλοιπα του προβιομηχανικού και βιομηχανικού πολιτισμού, που έχουν ιστορική, τεχνολογική, κοινωνική, αρχιτεκτονική ή επιστημονική αξία.³² Τα κατάλοιπα αυτά αποτελούνται από κτίρια και μηχανήματα, και χώρους φύλαξης και αποθήκευσης.

³⁰ Ν. 4067/2012, ΦΕΚ Α' 79/9-4-2012.

³¹ Μαϊστρου, (2020)

³² Χάρτα του ΝΙΖΗΝΥ TAGIL

Χαρακτηριστικά παραδείγματα βιομηχανικών συγκροτημάτων αποτελούν οι πρώην εγκαταστάσεις της Γαλλικής Εταιρείας Λαυρίου (σημερινό Τεχνολογικό Πάρκο Λαυρίου), το πρώην Εργοστάσιο Φωταερίου της Αθήνας (σημερινή Τεχνόπολη), το συγκρότημα του Μύλου του Παππά στη Λάρισα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα βιομηχανικών κτιρίων είναι οι καπναποθήκες, τα ελαιοτριβεία, τα υφαντουργεία κ.α., ενώ χαρακτηριστικές προβιομηχανικές κατασκευές είναι οι νερόμυλοι, οι ανεμόμυλοι, κ.α.

2.3.3 | ΑΥΛΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ

Ως **άυλα πολιτιστικά αγαθά** νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, τοπική γαστρονομία, τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού.

Στην Ελλάδα δημιουργήθηκε μετά το 2014 το *Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας*.

Η **άυλη πολιτιστική κληρονομιά** διεθνώς αναφέρεται και για ζωντανές εκφράσεις της ιστορικής διαδρομής ενός λαού, οι οποίες έχουν συνέχεια στο παρόν και προσπαθεί κάθε κοινότητα να τις διατηρήσει για το μέλλον. Ο όρος γίνεται ευρέως γνωστός εξαιτίας της χρήσης του σε θεσμικά κείμενα της UNESCO και καθιερώνεται με τη *Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς* το 2003.³³ Η άυλη κληρονομιά σύμφωνα με την σύμβαση περιλαμβάνει «πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές, καθώς και εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και πολιτιστικούς χώρους, που συνδέονται με τα παραπάνω, και τα οποία οι κοινότητες, οι ομάδες και σε κάποιες περιπτώσεις μεμονωμένα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους και μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναπαράγεται και εμπλουτίζεται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με το περιβάλλον, την αλληλεπίδρασή τους με τη φύση και την ιστορία τους, συμβάλλει στην αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, προωθώντας τον σεβασμό για την πολιτιστική πολυμορφία και την ανθρώπινη δημιουργικότητα».

³³ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage
<http://unesdoc.unesco.org/>

Για την εφαρμογή της σύμβασης κύρια σημεία αποτελούν:

- η διαφύλαξη των στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς
- η σύνδεσή τους με τη σύγχρονη ζωή της κάθε κοινότητας και μέσω αυτών
- η ανάδειξη της διαχρονικής διάστασής τους σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, με έμφαση στις εκπαιδευτικές δράσεις, προκειμένου οι νέοι να ενημερωθούν για τις εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού του τόπου τους και να αντιληφθούν ότι οι ίδιοι μπορούν να είναι κληρονόμοι-φορείς, διαχειριστές αυτής της κληρονομιάς και ταυτόχρονα μέρος της εξέλιξής της.

Εξ άλλου ο όρος κληρονομιά εμπεριέχει την έννοια της συμμετοχικής κυριότητας, η οποία μεταφέρεται από το παρελθόν στο παρόν, από τους γονείς στα παιδιά, ως κληρονόμους, αλλά και χρειάζεται τη συλλογική διαφύλαξη, τον εμπλουτισμό ενδεχομένως με νέα πολιτισμικά στοιχεία με στόχο την παράδοσή της στις επόμενες γενιές. Υπό την έννοια αυτή η εκπαιδευτική αξιοποίηση του λαογραφικού υλικού λειτουργεί ως φορέας κατανόησης της παράδοσης και στη συνέχεια ως δεξαμενή δημιουργικής έμπνευσης για τους μαθητές με προοπτική διεθνούς διαλόγου.³⁴

23

24

25

26

23-26. Η βοσκή και ο κόσμος του βοσκού στον Ψηλορείτη, η καλάθοπλεκτική τέχνη στον Βώλακα της Τήνου, η τέχνη παρασκευής του μελίπαστου τυριού στη Λήμνο και το Στοιχείο της Χάρμαινας στην Άμφισσα, στοιχεία εγγεγραμμένα στον Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

³⁴ Πολυμέρου-Καμηλάκη, (2023)

2.3.4 | ΑΓΑΘΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο προσδιορισμός **αγαθό παγκόσμιας κληρονομιάς** αποδίδεται στο πολιτιστικό και φυσικό απόθεμα με εξαιρετική οικουμενική αξία. Τα **μνημεία παγκόσμιας Κληρονομιάς** αποτελούν κοινή κληρονομιά ολόκληρης της ανθρωπότητας και προστατεύονται στο πλαίσιο της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (*UNESCO Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*), η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Διάσκεψη της UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) το 1972 και κυρώθηκε από την Ελλάδα το 1981. Αποτελεί ένα ιδιαίτερα επιτυχημένο νομικό εργαλείο για τη διεθνή συνεργασία σε θέματα προστασίας της παγκόσμιας κληρονομιάς από κάθε είδους βλάβη και φθορά, φυσική ή ανθρωπογενή, προκειμένου τα αγαθά αυτά να κληροδοτηθούν στις γενιές του μέλλοντος.³⁵

Στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO περιλαμβάνονται και οικοσυστήματα εξαιρετικής καθολικής αξίας. Ένα τέτοιο σύστημα μπορεί να αναφέρεται ως πολιτιστικός τόπος ή φυσικός τόπος, ενώ αν περιλαμβάνει περιοχές ταυτόχρονα φυσικής και πολιτιστικής σημασίας, μπορεί να αναφέρεται ως μικτός τόπος.

27. Χάρτης με τα ελληνικά μνημεία που είναι εγγεγραμμένα στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO

³⁵ Εθνικό Αρχείο Μνημείων

Η Ελλάδα έχει εγγράψει συνολικά 18 Μνημεία και Χώρους, από την προϊστορική, κλασική, βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Τα μνημεία αυτά πληρούν προκαθορισμένα κριτήρια ώστε να χαρακτηριστούν παγκόσμιας εξέχουσας σημασίας (outstanding cultural value), από ιστορική, καλλιτεχνική, επιστημονική, αισθητική, εθνολογική ή ανθρωπολογική άποψη. Όπως όλες οι χώρες με μνημεία εγγεγραμμένα στον Κατάλογο της UNESCO, έτσι και η Ελλάδα έχει υποχρέωση να διαχειρίζεται, να παρακολουθεί και να προστατεύει αυτά τα δείγματα κληρονομιάς του κόσμου.³⁶

Επίσης, η Ελλάδα, όπως όλες οι χώρες που έχουν μνημεία παγκόσμιας εξέχουσας σημασίας (Outstanding Cultural Value) στον Κατάλογο της Unesco, έχουν υποχρέωση να διαχειρίζονται, να παρακολουθούν και να προστατεύουν αυτά τα δείγματα κληρονομιάς του κόσμου.

Τα **Ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς** με χρονολογική σειρά εγγραφής είναι:

1.	Ναός Επικούρειου Απόλλωνα	1986
2.	Ακρόπολη Αθηνών	1987
3.	Δελφοί	1987
4.	Άγιον Όρος	1988
5.	Μετέωρα	1988
6.	Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά Μνημεία Θεσσαλονίκης	1988
7.	Ασκληπιείο Επιδαύρου	1988
8.	Μεσαιωνική Πόλη Ρόδου	1988
9.	Αρχαία Ολυμπία	1989
10.	Μυστράς	1989
11.	Δήλος	1990
12.	Μονή Δαφνίου, Μονή Όσιου Λουκά και Νέα Μονή Χίου	1990
13.	Πυθαγόρειο και Ηραίο Σάμου	1992
14.	Αιγές (Βεργίνα)	1996
15.	Μυκήνες και Τίρυνθα	1999
16.	Χώρα, Μονή Αγίου Ιωάννου Θεολόγου και Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο	1999
17.	Παλαιά Πόλη Κέρκυρας	2007
18.	Φίλιπποι	2016

³⁶ <https://whc.unesco.org/en/118/>

28. Δελφοί. Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Η UNESCO προστατεύει και αγαθά της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003), είναι διεθνής σύμβαση, η οποία προέκυψε ως ώριμος καρπός του διεθνούς προβληματισμού σχετικά με την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και ιδιαίτερα των πολιτισμικών εκφάνσεών της που δεν έχουν απτή, υλική διάσταση (π.χ. μουσική, χορός, γνώσεις και πρακτικές κ.ά.). Έχει κυρωθεί από 178 κράτη.³⁷

Η χώρα μας, η οποία κύρωσε τη Σύμβαση το 2006, από το 2013 μέχρι σήμερα (Δεκέμβριος 2022) έχει εγγράψει στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας τα παρακάτω εννέα (9) στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (με χρονολογική σειρά εγγραφής):

- Μεσογειακή Διατροφή, από κοινού με τις Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρο, Μαρόκο, Πορτογαλία, 2013
- Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο, 2014
- Τηνιακή Μαρμαροτεχνία, 2015
- Μωμοέρια, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου, όπως τελείται σε οκτώ χωριά της Κοζάνης, 2016

³⁷ Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το Ν. 3521 (Φ.Ε.Κ. 275/Α/22-12-2006).
<https://ayla.culture.gr/the-text/>

- Ρεμπέτικο, 2017
- Τέχνη της Ξερολιθιάς από κοινού με τις Γαλλία, Ελβετία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρο, και Σλοβενία, 2018
- Βυζαντινή Μουσική / Ψαλτική, 2019
- Μετακινούμενη Κτηνοτροφία – Εποχιακή μετακίνηση των κοπαδιών πάνω στις παραδοσιακές διαδρομές τους, στη Μεσόγειο και στις Άλπεις, από κοινού με την Αυστρία και την Ιταλία, 2019
- Εορτασμός του Δεκαπενταύγουστου σε δύο ορεινές κοινότητες της Β. Ελλάδας: Τρανός Χορός στη Βλάστη και Πανηγύρι στο Συρράκο, 2022

Επίσης, *Το Πολυφωνικό Καραβάνι, Ερευνώντας, Διαφυλάσσοντας και Αναδεικνύοντας το Πολυφωνικό Τραγούδι της Ηπείρου* αποτελεί την πρώτη εγγραφή της Ελλάδας στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

29-32. Η μαρμαροτεχνία της Τήνου, το Ρεμπέτικο, η τέχνη της ξερολιθιάς και η καλλιέργεια της μαστίχας στην Χίο, στοιχεία εγγεγραμμένα στον Παγκόσμιο Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

3

ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Τόσο το φυσικό, όσο και το ανθρωπογενές περιβάλλον, απειλούνται από ανθρώπινες δραστηριότητες, φυσικές καταστροφές και από την κλιματική κρίση. Η τελευταία εκφράζεται μέσω αυξανόμενων, έντονων φυσικών φαινομένων, παρ' ότι είναι απόρροια της ανθρώπινης υπερ-εκμετάλλευσης του φυσικού περιβάλλοντος και εξετάζεται σε ιδιαίτερο υποκεφάλαιο, για να της δοθεί η δέουσα σημασία.

3.1 | ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Έλλειψη συντήρησης – Εγκατάλειψη

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η παραμέληση του φυσικού περιβάλλοντος και η έλλειψη φροντίδας από τον άνθρωπο ελλοχεύει διάφορους κινδύνους, όπως π.χ. δάση που δεν καθαρίζονται από ξερά κλαδιά και δεν έχουν μονοπάτια, είναι πολύ επιρρεπή σε πυρκαγιές ή η κατάσβεσή τους καθίσταται δύσκολη.

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η εγκατάλειψη των παραδοσιακών οικισμών και των ιστορικών κέντρων από τους κατοίκους τους οδηγεί στη σταδιακή παρακμή τους. Κτίρια κλειστά, που δεν κατοικούνται και δεν συντηρούνται, με την πάροδο του χρόνου φθείρονται και στο τέλος καταρρέουν. Αυτό, εκτός των άλλων, οδηγεί στην διάρρηξη του αστικού ιστού, καθώς δημιουργούνται κενά στα οικοδομικά τετράγωνα, που καταστρέφουν την συνοχή του οικισμού.

Ανεξέλεγκτη δόμηση - Κακής ποιότητας αρχιτεκτονική

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η αυθαίρετη και η εκτός σχεδίου δόμηση, μέσα σε δασικές περιοχές ή αγροτικές καλλιέργειες (οπωροφόρα δέντρα, ελαιώνες, κλπ), στον αιγιαλό ή μέσα σε άλλα φυσικά τοπία (π.χ. Κυκλαδικό τοπίο, Ζαγόρι) αποτελεί σοβαρή παρέμβαση που καταστρέφει τα παραπάνω, ενώ συχνά εμποδίζει και την ελεύθερη πρόσβαση (π.χ. κατοικίες πάνω στη θάλασσα που έχουν οικειοποιηθεί την παραλία).

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Στα ιστορικά κέντρα των πόλεων, η πολυώροφη δόμηση της περιόδου της Αντιπαροχής, κατά την οποία στη θέση νεοκλασικών κτιρίων ή πιο ταπεινών χαμηλών κτισμάτων, χτίστηκαν πολυκατοικίες αμφιβόλου αισθητικής (πχ. κέντρο Αθήνας, Πάτρας, Ηρακλείου, κ.λπ.), υποβίβασε την αισθητική και ιστορική αξία των κτιρίων αυτών, αλλά και όλου του ιστορικού πολεοδομικού ιστού. Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκαν ακαλαίσθητα μέτωπα δρόμων (π.χ. ένα νεοκλασικό που ασφυκτιά ανάμεσα σε δύο πολυκατοικίες), ενώ αλλοιώθηκε το ύψος και κατ' επέκταση ο όγκος του οικισμού. Παράλληλα, τόσο οι ιστορικές πόλεις όσο και οι παραδοσιακοί οικισμοί, αλλοιώνονται βαθμιαία από την έλλειψη σύγχρονης καλής αρχιτεκτονικής και τον στείρο μιμητισμό των παραδοσιακών προτύπων (λ.χ. νεοκλασικίζοντα κτίρια κακής αισθητικής).

Δίκτυα υποδομών - Αστικός εξοπλισμός

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Το φυσικό τοπίο υποβαθμίζεται αισθητικά αλλά ταυτόχρονα κινδυνεύει από τις υποδομές των δικτύων κοινής ωφελείας (π.χ. πυρκαγιές από σπινθήρα σε πυλώνες της ΔΕΗ, διάνοιξη δρόμων για την εγκατάσταση ανεμογεννητριών).

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Τα σύγχρονα δίκτυα υποδομών (καλώδια ΔΕΗ και τηλεφωνίας, σωληνώσεις φυσικού αερίου, κ.λπ.), ο εξοπλισμός των κτιρίων λόγω των σύγχρονων ανέσεων (κλιματιστικά, κεραίες τηλεόρασης, ηλιακοί θερμοσίφωνες, κ.α.), καθώς και ο φθαρμένος ή κακής αισθητικής αστικός εξοπλισμός (ταμπέλες, παγκάκια, κάδοι

34. Εικόνα εγκατάλειψης σε νεοκλασικά κτίρια στον Πειραιά.

35. Εμφανείς καλωδιώσεις δικτύων και κλιματιστικές μονάδες στις όψεις κτιρίων στην Παλιά Πόλη της Κέρκυρας.

απορριμμάτων, κ.λπ.), επεμβαίνουν στις όψεις των διατηρητέων ή παραδοσιακών κτισμάτων, αλλά και στον περιβάλλοντα χώρο τους, δημιουργούν οπτική σύγχυση και υποβαθμίζουν την αρχιτεκτονική και ιστορική αξία των μνημείων. Το ίδιο συμβαίνει και με τον εξοπλισμό των εμπορικών καταστημάτων αλλά και με τον εξοπλισμό των χώρων εστίασης (τραπεζοκαθίσματα, διαφόρων ειδών τέντες και στέγαστρα, κ.λπ.).

Υπερ-τουρισμός

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Πολλά σημαντικά τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, όπως λ.χ. η καλντέρα της Σαντορίνης, υποβαθμίζονται εκτός των άλλων και από την τεράστια προσέλευση τουριστών σε αυτά.

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Πολλά ιστορικά κέντρα πόλεων και παραδοσιακοί οικισμοί, δέχονται μεγάλο όγκο επισκεπτών, που υπερβαίνει την φέρουσα ικανότητά τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, ο φορέας διαχείρισής τους (Δήμος, ΥΠΠΟΑ, κ.α.) να αδυνατεί να ανταπεξέλθει σε βασικά ζητήματα (π.χ. αποκομιδή απορριμμάτων, ρύθμιση κυκλοφορίας οχημάτων, επάρκεια δικτύων κοινής ωφελείας, κ.α.). Πέραν της πρακτικής δυσλειτουργίας και της «κακοποίησης» του προορισμού, παράλληλα υποβαθμίζεται και η ζωή των κατοίκων του (λ.χ. Σαντορίνη, Παλιά Πόλη Κέρκυρας, κ.α.) Επιπλέον προβλήματα στις περιπτώσεις αυτές είναι ο μεγάλος κυκλοφοριακός φόρτος, η άναρχη στάθμευση περίξ των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων, αλλά και εντός των ιστορικών κέντρων και των παραδοσιακών οικισμών, η έντονη ηχορύπανση, καθώς και η κατάληψη του δημόσιου χώρου από τραπεζοκαθίσματα, για την εξυπηρέτηση του πλήθους τουριστών. Πρόκειται επομένως για γενικευμένη υποβάθμιση (οπτική, αισθητική, ηχητική), που επιτείνει την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και παράλληλα δεν συνάδει με τον ιστορικό χαρακτήρα των υπό προστασία μνημείων / κτισμάτων.

Αλλαγή χρήσεων γης

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Οι αλλαγές στις χρήσεις γης είναι μια σημαντική απειλή κυρίως για τα δασικά οικοσυστήματα. Αφορούν κυρίως στην επέκταση των οικονομικών δραστηριοτήτων στο φυσικό χώρο, αλλά και την αλλαγή της μορφής της βλάστησης. Η επέκταση των

γεωργικών εκτάσεων, οι πιέσεις από τον τουρισμό και η άναρχη οικοδομική δραστηριότητα, συχνά οδηγούν στην αποψίλωση των δασών ή στην εκμετάλλευση καμένων εκτάσεων.

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Σε πολλές περιπτώσεις ιστορικών κέντρων πόλεων παρατηρείται μαζική αλλαγή χρήσεων στα κτίρια (π.χ. Λαδάδικα Θεσσαλονίκης, Γκάζι Αθήνας, κ.α.), τα οποία μετατρέπονται από εργαστήρια τεχνητών ή ταπεινές κατοικίες, σε χώρους εστίασης. Παράλληλα, σε υποβαθμισμένες αστικές γειτονιές, λόγω της αδυναμίας των ιδιοκτητών χαμηλού εισοδήματος να συντηρήσουν τα κτίριά τους, πραγματοποιούνται μαζικές αγορές και ανακαινίσεις των ακινήτων, τα οποία προορίζονται για κατοικία υψηλών εισοδημάτων αλλά και για βραχυχρόνια μίσθωση (τύπου Airbnb), διαδικασία που ονομάζεται «εξευγενισμός» (gentrification). Και στις δύο περιπτώσεις, το αποτέλεσμα είναι η εκδίωξη των αρχικών κατοίκων της περιοχής, η μονοδιάστατη χρήση της ως «περιοχής διασκέδασης ή διάσπαρτου ξενοδοχείου», με ό,τι αυτό συνεπάγεται (ηχητική και οπτική φασαρία, κακές συνήθως παρεμβάσεις επί των κτιρίων, διαταραχή του πολεοδομικού και κοινωνικού ιστού, κ.α.)

Περιβαλλοντική ρύπανση

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ρύπανση της ατμόσφαιρας, των υδάτων και του εδάφους, καθώς και οι νέοι τύποι ρύπανσης, όπως η φωτορύπανση και η ηχορύπανση, αποτελούν κάποιους από τους σοβαρότερους παράγοντες καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος. Τοπία γεμάτα απορρίμματα, ποτάμια και θάλασσες μολυσμένες από την ρίψη χημικών αποβλήτων, φυτοφαρμάκων και άλλων επιβλαβών ουσιών, απαξιώνουν το φυσικό περιβάλλον και δημιουργούν άσχημες και επικίνδυνες συνθήκες διαβίωσης για τον άνθρωπο και όλα τα έμβια όντα.

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Σοβαρό κίνδυνο για τα μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί η ατμοσφαιρική ρύπανση, η οποία διαβρώνει τα υλικά δομής τους, οδηγώντας στην σταδιακή καταστροφή τους. Τα τελευταία χρόνια, η φωτορύπανση και η ηχορύπανση αποτελούν νέους κινδύνους, τόσο για τα μνημεία όσο και για τις ιστορικές πόλεις και τους παραδοσιακούς οικισμούς, καθώς τα υποβαθμίζουν αισθητικά και δημιουργούν συνθήκες επιβλαβείς για τους κατοίκους.

Αλόγιστη χρήση ΑΠΕ

ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η προσπάθεια των κυβερνήσεων παγκοσμίως να ηλεκτροδοτούνται από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ), όπως από ανεμογεννήτριες και φωτοβολταϊκά, πολύ συχνά καταλήγει σε καταστροφή του τοπίου, φυσικού και πολιτιστικού. Εκτεταμένα αιολικά πάρκα, απαιτούν μεγάλης έκτασης εκσκαφές και διανοίξεις δρόμων - καθώς τα θεμέλια κάθε ανεμογεννήτριας είναι πάνω από 40 τ.μ. - ενώ συχνά τοποθετούνται κοντά σε αρχαιολογικούς χώρους (π.χ. στην Ιεράπετρα της Κρήτης), σε παραδοσιακούς οικισμούς (π.χ. στη Σκύρο) και σε τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Ταυτόχρονα, τα αιολικά πάρκα αποτελούν κίνδυνο για την χλωρίδα και την πανίδα των περιοχών (π.χ. πουλιά). Επιπλέον, δραστηριότητες όπως οι αγροτικές χρήσεις και ο περιπατητικός τουρισμός κινδυνεύουν στις περιοχές που προτείνονται αιολικά και φωτοβολταϊκά πάρκα (Πάχνη, Κύθηρα) με συνέπειες στον βιοπορισμό και την επιβίωση στις μικρές κοινότητες.

36. Ανεμογεννήτριες κοντά στον παραδοσιακό οικισμό Νύφι στην Μάνη

Πόλεμοι

ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Παρά το γεγονός πως έχουν συνταχθεί διεθνείς συμβάσεις για την αντιμετώπιση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε περίπτωση πολέμου³⁸, δυστυχώς στις πολεμικές συρράξεις πολλοί από τους όρους δεν τηρούνται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολύ σημαντικά μνημεία, κάποια από αυτά παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, να ισοπεδώνονται είτε με σκοπό την καταστροφή της ταυτότητας και μνήμης της υπό κατάκτηση χώρας είτε για τον εκβιασμό των υπολοίπων χωρών, όπως συνέβη στη Συρία, την Ουκρανία, κ.α. Επίσης, υπάρχουν ενοχοποιητικά στοιχεία εναντίων επιτιθέμενων ομάδων/κατακτητών, σχετικά με παράνομο εμπόριο πολύτιμων αντικειμένων και τμημάτων μουσειακών συλλογών παγκόσμιας κληρονομιάς, με σκοπό να χρηματοδοτήσουν την πολεμική τους δραστηριότητα.³⁹

3.2 | ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

Έντονα καιρικά φαινόμενα

ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Οι σφοδρές βροχοπτώσεις που προκαλούν πλημμύρες και οι τυφώνες, είναι μερικά από τα καιρικά φαινόμενα μεγάλης έντασης που συμβαίνουν ολοένα και συχνότερα, όπως π.χ. οι πλημμύρες στα Επτάνησα, την Εύβοια, την Καρδίτσα κ.α., με αποτέλεσμα την πρόκληση σοβαρών ζημιών στις υποδομές των παραδοσιακών οικισμών και των ιστορικών πόλεων. Αυτά τα φαινόμενα εντείνονται εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής.

37. Πλημμυρισμένος ο αρχαιολογικός χώρος της Πύλης Δία και Ήρας στον Λιμένα Θάσου.

³⁸ Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention

³⁹ <https://en.unesco.org/courier/october-december-2017/curbing-spoils-war>

Πυρκαγιά

ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Οι μεγάλες πυρκαγιές των τελευταίων ετών στην Ηλεία, το Μάτι, την Πάρνηθα και την Β. Εύβοια, κατέστρεψαν εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα δάσους και στοίχισαν την ζωή δεκάδων ανθρώπων. Σπίτια και μνημεία στους πληγέντες οικισμούς κήκαν, ενώ όπως φάνηκε, τα μέτρα προστασίας στους αρχαιολογικούς χώρους, όπως την Ολυμπία, τις Μυκήνες, κ.α., χρειάζονται ενίσχυση. Αυτά τα φαινόμενα εντείνονται εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής.

38. Εικόνα καταστροφής σε κτίσματα του παραδοσιακού οικισμού της Βρίσας στη Λέσβο, μετά τον ισχυρό σεισμό του 2017.

Σεισμός

ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η χώρα μας βίωσε ισχυρούς σεισμούς τα τελευταία χρόνια, που ισοπέδωσαν παραδοσιακούς οικισμούς όπως το Άνω Βαθύ Σάμου και τη Βρίσα Λέσβου, ενώ δυστυχώς στοίχισαν τις ζωές αρκετών ανθρώπων. Δεκάδες σπίτια κατέρρευσαν στους οικισμούς αυτούς ενώ άλλα τόσα κρίθηκαν επικινδύνως ετοιμόρροπα. Ένας σεισμός μπορεί να επηρεάσει την ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος καθώς συχνά τον ακολουθούν άλλες καταστροφές όπως κατολισθήσεις αλλά και πλημμύρες εξαιτίας των αλλαγών στη ροή ποταμών ή την καταστροφή φραγμάτων ή δικτύων ύδρευσης.

3.3 | ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η **κλιματική κρίση**, όπως πρόσφατα μετονομάστηκε η κλιματική αλλαγή, είναι ένα από τα πιο δύσκολα και πολυσύνθετα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η διεθνής κοινότητα. Στις επιπτώσεις της αύξησης της θερμοκρασίας του πλανήτη περιλαμβάνονται: μεταβολές στον κύκλο του νερού όπως για παράδειγμα αλλαγή στη συχνότητα και στην εποχικότητα των βροχοπτώσεων, αλλαγές στη συχνότητα και στην ένταση των ακραίων καιρικών φαινομένων, εξαλείψεις ειδών φυτών και ζώων, αλλαγές στις αποδόσεις των καλλιεργειών, κατάκλυση παράκτιων περιοχών λόγω αύξησης της στάθμης της θάλασσας κ.ά.

Φυσικό περιβάλλον και τοπίο

Η κλιματική αλλαγή μπορεί να προκαλέσει σοβαρές και εκτενείς αλλαγές και αλλοιώσεις στο φυσικό τοπίο, που με τη σειρά τους μπορούν να επηρεάσουν τους παγιωμένους τρόπους ζωής και τις παραδοσιακές πρακτικές των τοπικών κοινωνιών, υπονομεύοντας τις αξίες, το εννοιολογικό περιεχόμενο και τη συνολική ακεραιότητα και ταυτότητα της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, δηλαδή το ευρύτερο πολιτιστικό περιβάλλον και τοπίο. Η αλλοίωση του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου επηρεάζει με τη σειρά της αρνητικά την οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα καθώς και την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.

Η κλιματική κρίση βρίσκεται ανάμεσα στα κυριότερα άμεσα αίτια απώλειας της βιοποικιλότητας, όπως και αλλαγών στις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα ενδημικά είδη (δηλαδή είδη τα οποία εμφανίζονται μόνο σε μια συγκεκριμένη περιοχή) εμφανίζονται πιο ευάλωτα στην κλιματική αλλαγή σε σχέση με τα υπόλοιπα είδη, κυρίως εξαιτίας της πιο περιορισμένης εξάπλωσής τους.

Πολιτιστική Κληρονομιά

Στα επόμενα χρόνια, τα ακραία κλιματικά φαινόμενα που σχετίζονται με υψηλές θερμοκρασίες μεγάλης διάρκειας, απότομες θερμοκρασιακές μεταβολές, έντονες βροχοπτώσεις και τυφώνες, θα επηρεάσουν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό την πολιτιστική μας κληρονομιά. Η κλιματική αλλαγή υπονομεύει την ακεραιότητα κινητών και ακίνητων μνημείων. Παράλληλα απειλεί την άυλη κληρονομιά των κοινοτήτων, καθώς επηρεάζει καίρια την κοινωνική και οικονομική τους δραστηριότητα και εν γένει τη ζωή τους.⁴⁰

- **Αρχαιολογικοί χώροι:** Απειλούνται από πλημμυρικά φαινόμενα και έντονες βροχοπτώσεις που μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα τη διάβρωση των εδαφών και κατολισθήσεις αλλά και τη διάβρωση των υλικών των μνημείων. Οι παράκτιοι αρχαιολογικοί χώροι απειλούνται επιπλέον από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας⁴¹ που μπορεί να οδηγήσει στην υποχώρηση τμημάτων τους και από θαλάσσιους τυφώνες που μπορεί να οδηγήσουν, εκτός από τη διάβρωση των υλικών, και σε κατάρρευση των ιστάμενων μελών. Οι υψηλές θερμοκρασίες σε συνδυασμό με ισχυρούς ανέμους κατά τους θερινούς μήνες προκαλούν πυρκαγιές με καταστροφικές συνέπειες στα μνημεία, στη βιοποικιλότητα που αναπτύσσεται εντός των αρχαιολογικών χώρων, αλλά και στο φυσικό περιβάλλον και το τοπίο. Παράλληλα, οι υψηλές θερμοκρασίες τους θερινούς μήνες δημιουργούν συνθήκες δυσφορίας και οδηγούν στη μείωση της επισκεψιμότητας και κατ' επέκταση και στη μείωση των οικονομικών πόρων, που αποτελούν προϋπόθεση για τη διαρκή συντήρηση των ανασκαμμένων μνημείων τους.
- **Μνημεία και ιστορικά κτίρια:** Οι έντονες βροχοπτώσεις και η υγρασία απειλούν με διάβρωση τα υλικά τους, και κατ' επέκταση και την ανθεκτικότητα και αντοχή τους. Παράλληλα δημιουργούν δυσμενείς συνθήκες και στον εσωτερικό διάκοσμο, όπου αυτός υπάρχει. Οι υψηλές θερμοκρασίες δημιουργούν αυξημένες απαιτήσεις για την

⁴⁰ LIFE-IP AdaptInGR – Boosting the implementation of adaptation policy across Greece, 2019

⁴¹ L. Reimann, A. Vafeidis, S. Brown, J. Hinkel, R. Tol.

ψύξη των χώρων, με αποτέλεσμα την περαιτέρω επιβάρυνση του περιβάλλοντος και τη σπατάλη ενεργειακών και οικονομικών πόρων. Οι πυρκαγιές προκαλούν μέχρι και την ολική καταστροφή μνημείων ή κτιρίων, και βέβαια αποτελούν σημαντική απειλή για τη ζωή των κατοίκων και των επισκεπτών, αλλά και του ευρύτερου δομημένου ή φυσικού περιβάλλοντος.

- **Ιστορικές πόλεις και παραδοσιακοί οικισμοί:** Οι έντονες βροχοπτώσεις και κατακρημνίσεις μπορεί να δημιουργήσουν πλημμυρικά φαινόμενα και να προκαλέσουν καταστροφές σε κτιριακές και άλλες υποδομές. Οι υψηλές θερμοκρασίες στο δημόσιο χώρο δημιουργούν αίσθηση δυσφορίας και μείωση της δραστηριότητας κατοίκων και εργαζόμενων και μειώνουν παράλληλα και την επισκεψιμότητα του τόπου. Η ξηρασία οδηγεί στη μείωση υδάτινων πόρων και των καλλιεργειών. Δημιουργούν εν ολίγοις, μη βιώσιμες πόλεις και οικισμούς, με επιπτώσεις κοινωνικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές. Οι πυρκαγιές αποτελούν σημαντική απειλή για τη ζωή των κατοίκων και των επισκεπτών, αλλά και για το ευρύτερο δομημένο ή φυσικό περιβάλλον. Στις παράκτιες οικιστικές ζώνες, η άνοδος της θάλασσας και οι θαλάσσιοι τυφώνες, απειλούν τις πλησιέστερες στην ακτή δραστηριότητες -συχνά τουριστικές και αναψυχής- τα κτίσματα που τις στεγάζουν και φυσικά και όλους τους εγγύς ευρισκόμενους. Οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες, όπως η αυξημένη κυκλοφορία αυτοκινήτων, ο υπερτουρισμός, τα ενεργειακά χαρακτηριστικά των κτιρίων και του δημόσιου χώρου, η υπεράντληση των υδάτινων πηγών και οι ανεπαρκείς υποδομές, επιδεινώνουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, και ειδικότερα τα πλημμυρικά φαινόμενα και τις πυρκαγιές.
- **Συλλογές Μουσείων:** απώλειες αρχείων και συλλογών, βιοχημική προσβολή αυτών, μεταβολή των απαιτήσεων ψύξης - θέρμανσης ώστε να συντηρούνται επαρκώς, ανάγκες για φιλτράρισμα και καθαρισμό του αέρα ώστε να γίνεται επαρκής συντήρηση αυτών. Οι καιρικές συνθήκες και οι μεταβολές της θερμοκρασίας και υγρασίας επηρεάζουν το εσωτερικό των Μουσείων και κατ' επέκταση τις συλλογές τους. Ως εκ τούτου απαιτείται διαρκής έλεγχος και ρυθμίσεις του εσωτερικού περιβάλλοντος των μουσειακών χώρων για τη διατήρηση σταθερών συνθηκών θερμοκρασίας και υγρασίας των κάθε είδους συλλογών, αρχείων και κειμηλίων. Παράλληλα, απαιτείται η διαρκής συντήρηση και προστασία από τις κλιματικές αλλαγές του κελύφους των κτιρίων.

39. «Τζόκευ του Αρτεμισίου»
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

4

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Από τη συνταγματική ρύθμιση με το άρθρο 24, που συνδέει τον πολιτισμό και ειδικότερα την ιστορία και τη μνήμη με το χώρο, προκύπτει ότι το περιβάλλον είναι ενιαίο και οι εκφάνσεις του (μορφές) αποτελούν το φυσικό και ανθρωπογενές/πολιτιστικό περιβάλλον. Τόσο η φύση όσο και τα ανθρώπινα έργα φαίνεται να γίνονται αντιληπτά ως ένα αρμονικό σύνολο και άρα υφίσταται ανάγκη προστασίας των πολιτιστικών αγαθών που είναι ενταγμένα στο συνολικό περιβαλλοντικό σύστημα.

Για τη διαφύλαξη του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και ειδικότερα της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Έχει θεσπιστεί η θεμελιώδης αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος, χάριν της οικολογικής ισορροπίας και της διατήρησης αυτού και των φυσικών πόρων, προς όφελος όχι μόνο της παρούσας αλλά και των επόμενων γενεών. Κατοχυρώνεται πλέον συνταγματικά η αειφόρος προσέγγιση τόσο στο φυσικό όσο και στο ανθρωπογενές / πολιτιστικό περιβάλλον.

4.1 | ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ & ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Το πρώτο βήμα για την προστασία της κληρονομιάς είναι η **αναγνώρισή** της. Αυτό δεν είναι κάτι τόσο αυτονόητο, καθώς η έννοια της κληρονομιάς είναι συνεχώς υπό διαπραγμάτευση. Ορίζουμε κάτι ως κληρονομιά όταν αναγνωρίζουμε σε αυτό αξίες που αξίζει να διατηρήσουμε και επίσης όταν διαβλέπουμε έναν κίνδυνο να το χάσουμε και μαζί με την απώλειά του να στερηθούμε αυτές τις αξίες.

Παράλληλα, προϋπόθεση για την αποτελεσματική προστασία της κληρονομιάς είναι αυτή να έχει **καταγραφεί**. Και όσο πιο πλήρης και ποιοτική είναι η καταγραφή, τόσο πιο καλά μπορεί να προστατευθεί. Οι κρατικοί φορείς δε μπορούν να ορίσουν νομοθετικό πλαίσιο προστασίας της κληρονομιάς αν αυτό δεν έχει κάπου καταγραφεί με όσες περισσότερες λεπτομέρειες γίνεται.

Μας ενδιαφέρει επομένως να αναγνωρίσουμε και να καταγράψουμε όλα τα στοιχεία που συναπαρτίζουν την υλική, άυλη και φυσική κληρονομιά, χρησιμοποιώντας μεθοδολογίες που υπαγορεύουν οι επιστήμες που ασχολούνται με τη διαχείρισή τους. Η καταγραφή μπορεί να είναι πολύ απλή. Π.χ. για ένα μνημείο, το όνομά του και η θέση του είναι η απλούστερη καταγραφή. Μπορεί όμως να γίνει πολύ πιο σύνθετη. Να περιλαμβάνει την ιστορία του, τα όρια της ιδιοκτησίας όπου βρίσκεται, σχέδια που το αποτυπώνουν με λεπτομέρεια, μελέτες για την κατάσταση διατήρησής του, μελέτες για τα υλικά που το αποτελούν και τον τρόπο που αυτά πρέπει να συντηρηθούν κλπ.

Εφόσον η αναγνώριση της κληρονομιάς είναι μια προϋπόθεση για την προστασία, και εφόσον θέλουμε να διασώσουμε την κληρονομιά, πρέπει να ενισχύσουμε την αναγνώρισή της. Αυτό είναι μια διαδικασία που μπορεί να γίνει τόσο από τους κρατικούς φορείς προς τα κάτω, όσο και από τους πολίτες προς τα πάνω. Και οι δύο διαδρομές είναι πολύ σημαντικές.

Από το κράτος προς τα κάτω:

Το κράτος οφείλει να διαθέτει τα κατάλληλα όργανα, με τη στελέχωση ειδικών σε θέματα κληρονομιάς (π.χ. αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, περιβαλλοντολόγους, ιστορικούς κ.ά.) που να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά και την περιβαλλοντική της αξία, και να μπορούν να την καταγράψουν και να εισηγηθούν την προστασία της.

Εκτεταμένη καταγραφή παραδοσιακών /ιστορικών οικισμών πραγματοποιήθηκε το 1978, από μια ομάδα από ειδικούς επιστήμονες του Υπουργείου Περιβάλλοντος που κατέγραψαν και μελέτησαν την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία οικισμών σε όλη την έκταση της χώρας και συνέταξαν το προεδρικό διάταγμα 594/1978, που για πρώτη φορά όρισε περίπου 400 οικισμούς ως προστατευόμενους παραδοσιακούς οικισμούς. Πρόκειται για μια σημαντική απόφαση που ως σήμερα καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την προστασία του παραδοσιακού οικιστικού αποθέματος της χώρας και αποτέλεσε μια κρατική πρωτοβουλία και απόφαση που στη συνέχεια κλήθηκαν να τηρήσουν οι πολίτες.

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας έχει δημιουργήσει ένα αρχείο με τους παραδοσιακούς οικισμούς και τα κτίρια που έχουν αξιολογηθεί από την αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου και βρίσκονται σε καθεστώς προστασίας, με Προεδρικά Διατάγματα ή Αποφάσεις Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας (και παλαιότερα Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε, Υ.Χ.Ο.Π, Υ.Δ.Ε.). Μέσω της ιστοσελίδας όπου είναι αναρτημένο το αρχείο ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει στοιχεία όπως πότε έγινε ο χαρακτηρισμός, περιγραφή του κτιρίου, κ.α.⁴²

Αντίστοιχα το Υπουργείο Πολιτισμού δημιούργησε το 1993 τον Διαρκή Κατάλογο των Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδος όπου το κοινό μπορεί να δει τα ακίνητα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους και τους ιστορικούς τόπους της Ελλάδας, από το 1921 μέχρι και σήμερα. Όπως αναγράφεται και στην ιστοσελίδα «...στον κατάλογο περιλαμβάνονται μόνο τα μνημεία για τα οποία υπήρξε ανάγκη κήρυξης, ώστε είτε να χαρακτηρισθούν ως προστατευόμενα (νεότερα μνημεία) είτε να οριοθετηθούν ζώνες προστασίας (προϊστορικά, κλασικά, βυζαντινά και μεταβυζαντινά) είτε να λυθεί οποιαδήποτε αμφισβήτηση για την υπαγωγή τους στις προστατευτικές διατάξεις του νόμου».⁴³

Από τους πολίτες προς τα πάνω:

Αν και το κράτος είναι που θεσμοθετεί, αυτό δε σημαίνει ότι δεν είναι πολύ σημαντικό και οι πολίτες να αναγνωρίζουν την κληρονομιά της χώρας. Οι πρωτοβουλίες πολιτών για να διασώσουν την κληρονομιά είναι εξίσου σημαντικές όταν παλεύουν με οργάνωση, επιμονή και υπομονή και μπορεί να οδηγήσουν σε αλλαγή πολιτικών, η οποία να αποδειχθεί σωτήρια.

Η ΕΛΛΕΤ σε συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών, έχει επιτύχει σημαντικές νίκες για την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ένα τέτοιο παράδειγμα που σχετίζεται με την ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ) είναι οι αντιδράσεις ενάντια στην κατεδάφιση της βενετσιάνικης εκκλησίας του Σωτήρα στο Ηράκλειο Κρήτης, το 1972. Το εντυπωσιακό κτίσμα δεν αναγνωρίστηκε από τις κρατικές αρχές της δικτατορίας τότε ως πολιτιστική κληρονομιά άξια διατήρησης και εν τέλει κατεδαφίστηκε. Ωστόσο οι πολίτες που συνασπίστηκαν για τη σωτηρία του ίδρυσαν στη συνέχεια την ΕΛΛΕΤ που σε αντίστοιχες μάχες για τη σωτηρία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει κατορθώσει να πείσει το κράτος -όταν το ίδιο αδυνατεί- να αναγνωρίσει τμήματα της κληρονομιάς που αξίζουν να διατηρηθούν.

⁴² <http://estia.minenv.gr/>

⁴³ <http://listedmonuments.culture.gr/info.php>

Το άρθρο 24 του Συντάγματος του 1975, για πρώτη φορά στην ελληνική συνταγματική ιστορία, προστάτευσε συνταγματικά το φυσικό, πολιτιστικό και οικιστικό περιβάλλον. Η ΕΛΛΕΤ συνέβαλε στην υιοθέτησή του από την Ε' Αναθεωρητική Βουλή με δημόσιες παρεμβάσεις που απευθύνονταν τόσο στο πολιτικό προσωπικό όσο και στην κοινωνία. Με τις πρωτοβουλίες της επεδίωξε να μεταφέρει στο εσωτερικό της χώρας τον διεθνή διάλογο για την ανάγκη λήψης μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος. Η ΕΛΛΕΤ, τα τελευταία (σχεδόν) πενήντα χρόνια κράτησε το θέμα ανοικτό, προσφεύγοντας με ποικίλες αφορμές στο Συμβούλιο Επικρατείας. Με τις προσφυγές της, μόνη της ή από κοινού με άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις, προκάλεσε το δικαστήριο να προχωρήσει στη δυναμική ερμηνεία του άρθρου 24 του Συντάγματος, ικανοποιώντας έτσι την αξίωση της κοινωνίας των πολιτών για αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος και υποχρεώνοντας τη διοίκηση να λάβει προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα. Σήμερα θεωρείται πλέον δεδομένη η προστασία της Πλάκας, της Ύδρας, της Πάτμου και άλλων ιστορικών τόπων και μνημείων, όπως επίσης και η υποχρέωση του κράτους να οργανώσει χωροταξικά τη χώρα ή να μην προχωρήσει στην κατασκευή έργων καταστροφικών για τις μέλλουσες γενιές, όπως η εκτροπή του ποταμού Αχελώου ή να λάβει μέτρα για την κλιματική αλλαγή.

Από την πρώτη στιγμή της ίδρυσής της η ΕΛΛΕΤ διέγινωσε τη σημασία του πλούσιου φυσικού κεφαλαίου που φιλοξενείται στις προστατευόμενες περιοχές της χώρας μας, και έτσι δημιούργησε τον πρότυπο για την Ελλάδα Βιολογικό Σταθμό Πρεσπών. Ανέπτυξε ποικίλες πρωτοβουλίες για την προστασία, διατήρηση και ανάδειξή του. Για το σκοπό αυτό είχε αποφασιστική συμβολή στη θεσμοθέτηση και εφαρμογή μέτρων για τη διαχείριση εθνικών πάρκων όπως το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου-Βορείων Σποράδων, το Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού, το Εθνικό Πάρκο Παρνασσού, το Εθνικό Πάρκο Σχινιά-Μαραθώνα. Παράλληλα η ΕΛΛΕΤ παρακολουθεί και παρεμβαίνει σε νομοθετικές προτάσεις και θεσμικά ζητήματα που αφορούν το φυσικό περιβάλλον όπως η προστασία

41. Το κτίριο της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού στην Πλάκα

του αιγιαλού, η ολοκλήρωση και εφαρμογή του εθνικού συστήματος προστατευόμενων περιοχών (διαδικασίες εκπόνησης Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών και διαχειριστικών σχεδίων, λειτουργία των φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, πιθανή αδειοδότηση βλαπτικών έργων συμπεριλαμβανομένων και ορισμένων αιολικών πάρκων), η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και η σχέση αιολικής ενέργειας και γενικότερα ΑΠΕ και φυσικού περιβάλλοντος, η αειφορική ανάπτυξη τουρισμού και αναψυχής, η αξιοποίηση των οικοσυστημικών υπηρεσιών.

Όλες οι δραστηριότητες της ΕΛΛΕΤ αναπτύσσονται με γνώμονα τη στήριξη και προβολή ρεαλιστικών και επιστημονικά τεκμηριωμένων θέσεων που να οδηγούν σε αποτελεσματικές λύσεις. Για τον σκοπό αυτό συνεργάζεται στενά με άλλες περιβαλλοντικές ΜΚΟ, επιστημονικούς φορείς, τοπικούς φορείς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ενώ διατηρεί ανοιχτό δίαυλο επικοινωνίας και διαλόγου με τις κατά περίπτωση αρμόδιες εθνικές και περιφερειακές αρχές.

Για τη διάσωση των ιστορικών κτιρίων και του φυσικού περιβάλλοντος καθοριστικό ρόλο παίζουν οι πολίτες που αναγνωρίζουν τις αξίες της κληρονομιάς και προσπαθούν να πείσουν το κράτος να συμμεριστεί την οπτική τους. Είναι ένας βασικός λόγος για τον οποίο όλοι επισημαίνουν τη σημασία της ευαισθητοποίησης του κοινού για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

4.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Γίνεται πολύς λόγος για νόμους και διατάγματα που στοχεύουν στην προστασία της κληρονομιάς. Και πράγματι, αυτό είναι το βασικό, το πρώτο εργαλείο που έχει εφαρμόσει η Πολιτεία για να προστατέψει την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά. Η νομοθεσία ξεκινά από το εθνικό επίπεδο, όπου το κάθε κράτος αποφασίζει τι θα προστατεύσει και με ποιον τρόπο, όπως ισχύει στη χώρα μας. Σε άλλες χώρες με ισχυρές δομές τοπικής διακυβέρνησης, μπορεί να είναι και άλλα επίπεδα της διοίκησης, το κρατίδιο, η περιφέρεια, ο δήμος, που συμπληρωματικά μπορούν να λάβουν αντίστοιχες αποφάσεις.

Οι αποφάσεις αυτές, όπως όλες οι αποφάσεις της διοίκησης, δημοσιοποιούνται και γίνονται γνωστές σε όλους. Περιλαμβάνουν συνήθως περιορισμούς και απαγορεύσεις, που ως στόχο τους έχουν να προστατεύσουν την κληρονομιά. Στη διάρκεια των ετών ενίοτε προστίθενται διαφορετικές αποφάσεις για το ίδιο μνημείο, γενικές διατάξεις για την πολιτιστική ή φυσική κληρονομιά που ισχύουν σε όλη την επικράτεια, άλλες αποφάσεις που αφορούν την ευρύτερη περιοχή κλπ. Στο σύνολό τους, αποτελούν το θεσμικό καθεστώς προστασίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Για παράδειγμα, ο οικισμός της Ύδρας είναι μια αυστηρά προστατευόμενη περιοχή, χαρακτηρισμένη ως μνημείο όπου δεν επιτρέπονται τα τροχοφόρα οχήματα, δεν χτίζονται νέες οικοδομές παρά μόνο επισκευάζονται οι υπάρχουσες ή μπορεί να ξαναχτιστούν κάποιες που είναι σε ερειπιώδη κατάσταση, με συγκεκριμένους περιορισμούς ως προς το ύψος του κτιρίου, τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν, τη μορφή που θα έχει, τα χρώματα κλπ. Σκοπός όλων αυτών των απαγορεύσεων είναι να διατηρηθούν οι αξίες που αναγνωρίζονται ως σημαντικές για το χαρακτήρα του οικισμού. Επιπλέον μέσα στον οικισμό υπάρχουν

μεμονωμένα κτίρια που είναι κηρυγμένα το καθένα ως αυτοτελές μνημείο ή διατηρητέο κτίριο. Όλος ο οικισμός είναι επιπλέον χαρακτηρισμένος ως ιστορικός τόπος, όπως και το σύνολο του νησιού ως αρχαιολογικός χώρος.

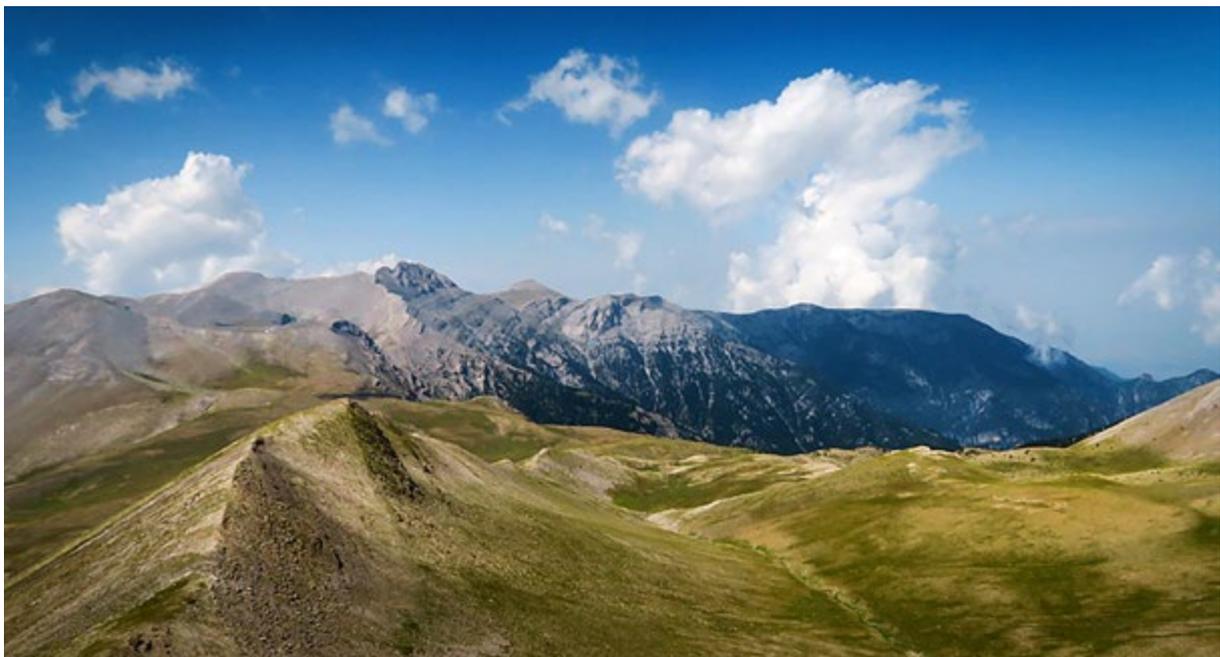
Αντίστοιχο παράδειγμα προστασίας φυσικής κληρονομιάς είναι το διάταγμα προστασίας του Εθνικού Δρυμού Ολύμπου. Σε διαφορετικές ζώνες που ορίζει το διάταγμα, επιτρέπονται κάποιες δραστηριότητες και απαγορεύονται άλλες, ανάλογα με τη σημασία της περιοχής και πόσο εύθραυστο είναι το τοπίο και το οικοσύστημα που περιέχει.

Αρνητικό παράδειγμα αποτελεί η Σκύρος, η οποία ενώ βρίσκεται σε καθεστώς προστασίας λόγω του μοναδικού σκυριανού αλόγου και της μεγαλύτερης παγκοσμίως αποικίας του αυστηρά προστατευόμενου είδους γερακιού Μαυροπετρίτη (*Falco eleonora*),⁴⁴ διάφοροι επενδυτές καταθέτουν σήμερα αιτήσεις για τοποθέτηση ανεμογεννητριών εντός της προστατευόμενης περιοχής NATURA «Όρος Κόχυλας».

Το θεσμικό καθεστώς προστασίας συνήθως περιλαμβάνει απαγορεύσεις και ελέγχους που περιορίζουν τις ανθρώπινες οικονομικές δραστηριότητες, όπως είναι π.χ. η ανοικοδόμηση, ο τουρισμός, η βιομηχανία, προκειμένου να προστατεύσουν τις αξίες της κληρονομιάς που ο νόμος θεωρεί υπέρτερο κοινό αγαθό, γεγονός το οποίο μπορεί μακροπρόθεσμα να έχει ευεργετικές επιπτώσεις και στην οικονομία. Ωστόσο, αυτό δεν αλλάζει το γεγονός ότι οι περιορισμοί αυτοί συνήθως δεν είναι καθόλου δημοφιλείς. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να γίνει συνείδηση στους πολίτες το πλεονέκτημα της προστασίας της κληρονομιάς. Παράλληλα, θα πρέπει αντίστοιχα το κράτος να διευκολύνει τους πολίτες, με θεσμικά ή οικονομικά κίνητρα ώστε να τους βοηθήσει να γίνουν συνειδητοποιημένοι πολίτες, οι οποίοι οικειοθελώς θα επιθυμούν την εφαρμογή του νόμου.

---

⁴⁴ Σχεδόν το 85% του παγκόσμιου πληθυσμού του είδους αναπαράγεται στην Ελλάδα, καθιστώντας την ως τη χώρα με τη μεγαλύτερη ευθύνη σε διεθνές επίπεδο για τη διατήρησή του <https://www.economix.gr/2022/02/23/ape-i-periochi-natura-oros-kochylas-tis-skyrou-xana-yro-apeili/>

42. Ο Εθνικός Δρυμός του Ολύμπου

4.3 | ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Στην Ελλάδα σημαντικές φυσικές περιοχές αναγνωρίζονται ως προστατευόμενες είτε μέσω του χαρακτηρισμού τους με βάση την ισχύουσα εθνική νομοθεσία είτε με την κατοχύρωσή τους στο πλαίσιο διεθνών συμβάσεων τις οποίες έχει κυρώσει η χώρα και διεθνών ή ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών. Επίσης, σε εφαρμογή των *Ευρωπαϊκών Οδηγιών για τους Οικοτόπους και τα Πτηνά*, η χώρα έχει εντάξει περιοχές της στο ευρωπαϊκό δίκτυο Natura 2000. Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται αλληλεπικάλυψη μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.⁴⁵ Αναλυτικά:

Προστατευόμενες περιοχές της φύσης με εθνική νομοθεσία

Το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών έχει στόχο την αποτελεσματική προστασία της βιοποικιλότητας και των λοιπών οικολογικών αξιών τους. Το 1986 ψηφίστηκε ο νόμος 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος». Έκτοτε αυτός είναι ο κύριος ελληνικός νόμος που διέπει τη θεσμοθέτηση προστατευόμενων περιοχών.⁴⁶

Το πιο σημαντικό κεφάλαιο του νόμου αυτού αφορά την «Προστασία της φύσης και του τοπίου», και εισάγει τις εξής κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών κάνοντας αναφορά στη διαχείρισή τους.

- **Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης.** Στις περιοχές αυτές δεν επιτρέπεται καμία ανθρώπινη δραστηριότητα, με εξαίρεση την επιστημονική.
- **Περιοχές προστασίας της φύσης.** Στις ζώνες αυτές προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από δραστηριότητες ή επεμβάσεις που μπορούν να μεταβάλλουν ουσιαδώς προς το χειρότερο τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του. Απαγορεύονται ή περιορίζονται δραστηριότητες όταν η άσκησή τους έχει επιπτώσεις που υπονομεύουν τους στόχους διαχείρισης ή την αποτελεσματικότητα των μέτρων διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής.
- **Εθνικά πάρκα.** Πρόκειται για τη σημαντικότερη κατηγορία, καθώς μπορεί να περιλάβει εκτεταμένες περιοχές οικολογικής σημασίας οι οποίες «παραμένουν ανεπηρέαστες ή ελάχιστα έχουν επηρεαστεί από ανθρώπινες δραστηριότητες και στις οποίες διατηρείται μεγάλος αριθμός και ποικιλία αξιόλογων βιολογικών, οικολογικών και αισθητικών στοιχείων». Στα εθνικά και θαλάσσια πάρκα επιτρέπονται «δραστηριότητες ερευνητικές, φυσιολατρικές και άλλες, κυρίως παραδοσιακού χαρακτήρα».
- **Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, προστατευόμενα τοπία.**

Στην πράξη, μια προστατευόμενη περιοχή συνήθως περιλαμβάνει συνδυασμό των παραπάνω βαθμών προστασίας.

⁴⁵ https://www.ekby.gr/ekby/el/EKBY_PP_el.html

⁴⁶ <https://ypen.gov.gr/perivallon/viopoikilotita/prostatevomenes-perioches/>

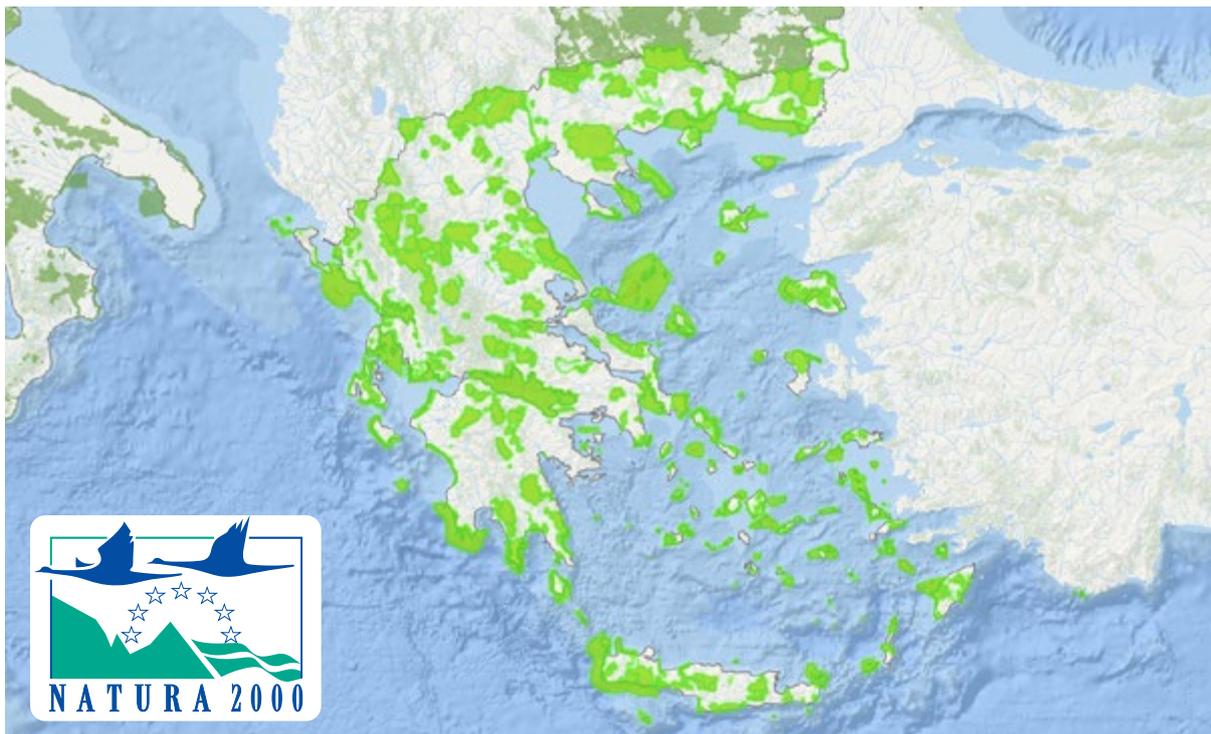
Προστατευόμενες περιοχές της φύσης με επικύρωση Διεθνών Συμβάσεων

Εκτός από την εθνική νομοθεσία, ειδικές υποχρεώσεις για την προστασία της φύσης απορρέουν από τις σχετικές Διεθνείς Συμβάσεις, τις οποίες η Ελλάδα έχει κυρώσει καθώς και από τη συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και η UNESCO. Οι χαρακτηρισμένες σε διεθνές επίπεδο περιοχές είναι οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας από τη Σύμβαση Ραμσάρ, τα Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO), τα Αποθέματα Βιόσφαιρας (UNESCO, Άνθρωπος και Βιόσφαιρα), οι Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές (Σύμβαση Βαρκελώνης), τα Βιογενετικά Αποθέματα (Συμβούλιο της Ευρώπης) και οι Περιοχές στις οποίες έχει απονεμηθεί Ευρωδίπλωμα (Συμβούλιο της Ευρώπης).

Εθνικό Δίκτυο περιοχών Natura

Σύμφωνα με τις *Οδηγίες για τους Οικοτόπους και τα Πτηνά*, απαιτείται από τα κράτη μέλη να συγκροτήσουν συνεκτικό εθνικό δίκτυο περιοχών του δικτύου Natura 2000. Η Ελλάδα έχει χαρακτηρίσει 446 περιοχές στο δίκτυο Natura 2000. Αυτές οι περιοχές καλύπτουν περίπου 27% της ηπειρωτικής Ελλάδας, καθώς και σημαντικό τμήμα της θαλάσσιας έκτασής της. Στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 περιλαμβάνονται οι 10 Εθνικοί Δρυμοί, Εθνικά Πάρκα, οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας σύμφωνα με τη Σύμβαση Ραμσάρ καθώς και άλλες προστατευόμενες περιοχές από την εθνική νομοθεσία όπως Αισθητικά Δάση και Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης.

Πολλοί συγχέουν τη διατήρηση της φύσης με τη δημιουργία προστατευμένων περιοχών όπου απαγορεύεται κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, αλλά το δίκτυο Natura 2000 αναγνωρίζει ότι οι άνθρωποι είναι μέρος της φύσης και η καλύτερη διατήρηση των ειδών και των οικοτόπων επιτυγχάνεται όταν αυτοί συνεργάζονται. Η ένταξη μιας περιοχής στο δίκτυο Natura 2000

43. Περιοχές Natura 2000

δε σημαίνει ότι όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες πρέπει να διακοπούν, αλλά ότι μπορεί να απαιτηθούν προσαρμογές ή μέτρα αποκατάστασης για την προστασία των ειδών και των οικοτόπων. Συχνά όμως, οι υπάρχουσες ανθρώπινες δραστηριότητες θα συνεχιστούν όπως και πριν. Οι παραδοσιακές δραστηριότητες μπορούν να συνεχιστούν, αρκεί να μην επηρεάζουν αρνητικά τα είδη και τους τύπους οικοτόπων που προστατεύονται.⁴⁷

Το δίκτυο περιοχών Natura 2000, είναι το μεγαλύτερο συντονισμένο δίκτυο διατήρησης της φύσης στον κόσμο αλλά είναι κάτι περισσότερο από ένα καταφύγιο για απειλούμενα είδη και σπάνια ενδιαιτήματα. Αποτελεί επίσης μια πολύτιμη συλλογή ζωντανών οικοσυστημάτων και χρονοβόρων χρήσεων γης. Είναι μια έκφραση της πλούσιας και ποικίλης πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Η έκθεση του 2019 με τίτλο «Φυσική και πολιτιστική κληρονομιά στην Ευρώπη: συνεργασία στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000» είναι αποτέλεσμα του σχεδίου δράσης για τη φύση, τον άνθρωπο και την οικονομία και επιτρέπει στους χρήστες να ανακαλύψουν περισσότερα για τους δεσμούς μεταξύ φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.⁴⁸

4.4 | ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Κατά τις δεκαετίες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δημιουργήθηκαν διάφοροι Διεθνείς Οργανισμοί, σε μια προσπάθεια για συνεννόηση μεταξύ των χωρών και πολυμέρεια στη λήψη αποφάσεων.

Οι σημαντικότεροι διεθνείς οργανισμοί και οργανώσεις που ασχολούνται με την προστασία της κληρονομιάς είναι οι εξής:

UNESCO, ICOMOS, ICOM, ICCROM, EUROPA NOSTRA.

Αυτό επηρέασε και τον τομέα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Προστέθηκε έτσι άλλο ένα επίπεδο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και αυτό γίνεται με δύο τρόπους:

⁴⁷ https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/faq_el.htm

⁴⁸ <https://culture.ec.europa.eu/el/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/natura-2000-and-cultural-landscapes>

Διεθνείς κανονισμοί και συνθήκες

Η χώρα μας δεσμεύεται εκτός από την εθνική νομοθεσία και από την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και από τις διεθνείς συνθήκες που έχει κυρώσει με νόμο, όπως τη *Συνθήκη για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς*,⁴⁹ την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου*⁵⁰ και τη *Σύμβαση της Γρανάδας* για την προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς.⁵¹

Διεθνείς καταστατικοί χάρτες

Παράλληλα, μια σειρά από κείμενα που επεξεργάζονται και υιοθετούν οι διεθνείς οργανισμοί παρακολουθούν τους θεωρητικούς και πρακτικούς προβληματισμούς σχετικά με την κληρονομιά και τη διατήρησή της και απευθύνουν συστάσεις που θα πρέπει να λάβουν οι διάφορες χώρες αλλά και οι επαγγελματίες που ασχολούνται με την προστασία της κληρονομιάς.

⁴⁹ Ν.1126/30-1-1981 κύρωσης (ΦΕΚ 32/Α/10-2-81).

⁵⁰ Νόμος 3827/2010 - ΦΕΚ 30/Α/25-2-2010

⁵¹ Νόμος 2039/1992 - ΦΕΚ 61/Α/13-4-1992

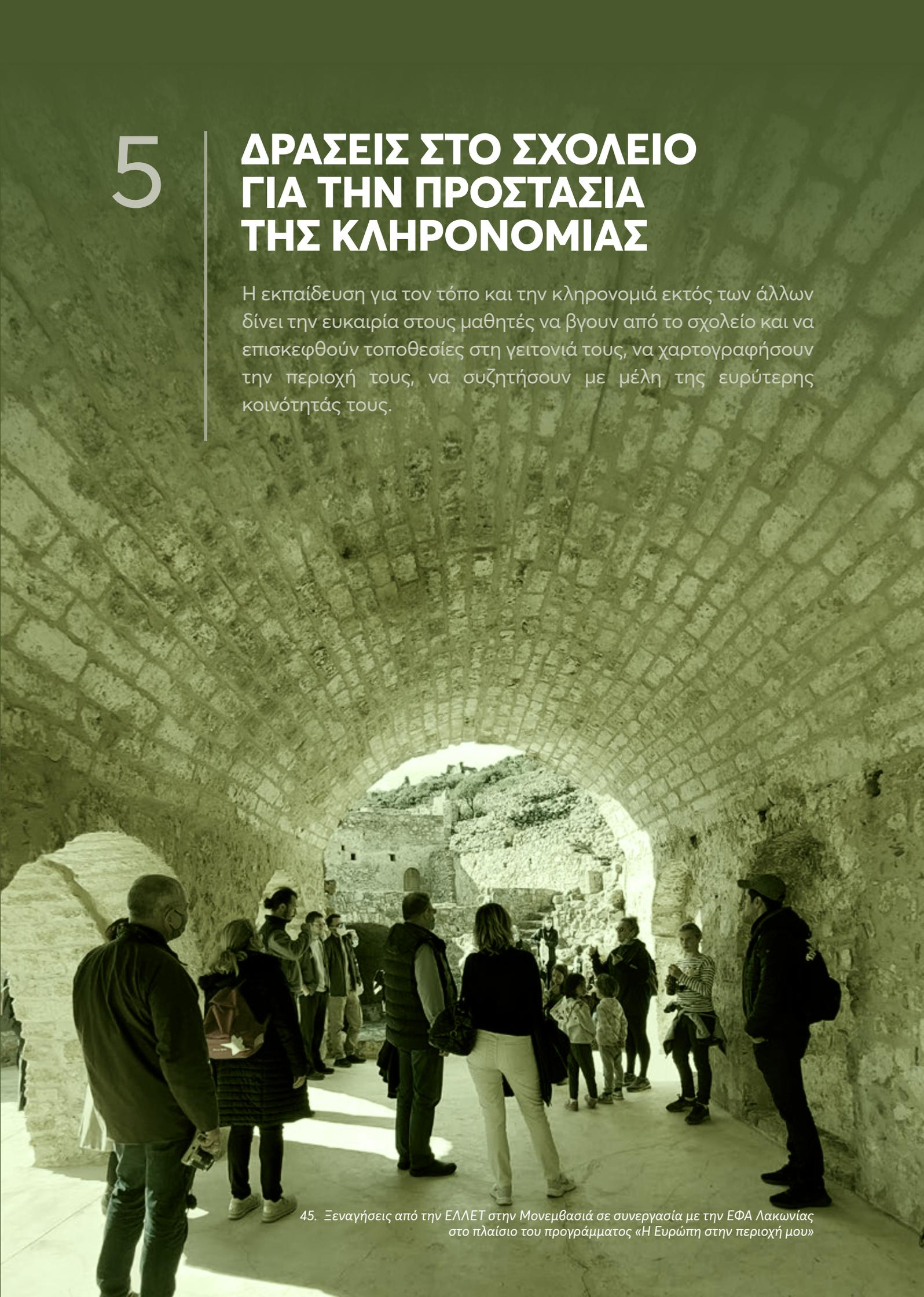

44. Η καστροπολιτεία της Μονεμβασιάς, παραδοσιακός οικισμός με αυστηρό πλαίσιο προστασίας

5

ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η εκπαίδευση για τον τόπο και την κληρονομιά εκτός των άλλων δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να βγουν από το σχολείο και να επισκεφθούν τοποθεσίες στη γειτονιά τους, να χαρτογραφήσουν την περιοχή τους, να συζητήσουν με μέλη της ευρύτερης κοινότητάς τους.

45. Ξεναγήσεις από την ΕΛΛΕΤ στην Μονεμβασιά σε συνεργασία με την ΕΦΑ Λακωνίας στο πλαίσιο του προγράμματος «Η Ευρώπη στην περιοχή μου»

Το σχολείο μπορεί να προσπαθήσει να συγκεντρώσει μια ομάδα εκπαιδευτικών από διαφορετικές ειδικότητες ώστε να προετοιμάσει τους μαθητές για μια τέτοια επίσκεψη. Δάσκαλοι ιστορίας μπορούν να δώσουν πληροφορίες για την τοποθεσία ανά τους αιώνες, οι Καθηγητές της γεωγραφίας να βοηθήσουν στη δημιουργία ενός χάρτη και να επισημάνουν τα ιδιαίτερα γεωγραφικά χαρακτηριστικά, φιλόλογοι μπορούν να παρουσιάσουν κείμενα που αφορούν τον τόπο ή έχουν γραφτεί από ντόπιους συγγραφείς, φυσικοί μπορούν να βοηθήσουν στην αποτύπωση της ρύπανσης και βιολόγοι στην καταγραφή ειδών πανίδας και χλωρίδας, καθηγητές ξένων γλωσσών να βοηθήσουν στη συγγραφή ξενόγλωσσων οδηγών του τόπου ή στη σύγκριση φυσικών και αστικών τοπίων και μνημείων με αντίστοιχα του εξωτερικού.

46. Δράσεις και ξεναγήσεις στα πλαίσια του προγράμματος Άγιος Λαυρέντιος - Open Village, 2022

5.1 | ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Οι δραστηριότητες είναι το απαραίτητο εργαλείο ώστε η θεωρία και η γνώση που αναλύεται στα προηγούμενα κεφάλαια να εμπεδωθεί από τους μαθητές.

Χρησιμοποιώντας τη γνώση που προσφέρεται στον εκπαιδευτικό οδηγό μπορούν να οργανωθούν διάφορες δραστηριότητες βάσει των παρακάτω προτάσεων, οι οποίες μπορούν να προσαρμοστούν ανάλογα με την ηλικία των μαθητών.

1	Παρατήρηση του χώρου γύρω τους, του τόπου τους και η αντίληψη τού τι είναι πολιτιστικό αγαθό.
1.1	Ερωτήσεις για το τι είναι τόπος, μνημείο και κληρονομιά σύμφωνα με τον κάθε μαθητή. Συζήτηση μέσα στην τάξη για τις διαφορετικές απαντήσεις και σκέψεις.
1.2	Παρουσίαση διαφόρων πτυχών του τόπου, της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και ερωτήσεις μαθητών για παραδείγματα που έχουν στο νου τους κοντά στην γειτονιά/χωριό/πόλη τους.
2	Ενεργή συμμετοχή των μαθητών και η έκθεσή τους σε διαφορετικά ερεθίσματα ώστε η γνώση να γίνεται βιωματική.
2.1	Καταγραφή παραδόσεων / ήθη & έθιμα από την ιδιαίτερη πατρίδα κάθε μαθητή.
2.2	Καταγραφή παραδόσεων, ιστοριών της καθημερινότητας, ηθών & εθίμων από μεγαλύτερους σε ηλικία συγγενείς και φίλους
2.3	Καταγραφή φυσικών τοπίων, χλωρίδας & πανίδας
2.4	Φωτογράφιση γειτονιάς, κτιρίων, τοπίων, κτλ.
2.5	Δημιουργία φυτολόγιου και ζωγραφική αποτύπωση χλωρίδας & πανίδας
3	Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της παρατήρησης και καταγραφής.
3.1	Δισδιάστατη ή τρισδιάστατη απεικόνιση αγαθού (τοπίο, αρχαιολογικός χώρος, ιστορικό κτίριο, μνημείο, τμήμα της πόλης ή οικισμού, γεωλογικός σχηματισμός, κλπ.)
3.2	Έκθεση φωτογραφιών, μαρτυριών και άλλου υλικού το οποίο παρήγαγε η τάξη βάσει των παραπάνω εργασιών.
4	Παρακολούθηση και καταγραφή (monitoring)
4.1	Επισκέψεις ανά τακτά χρονικά διαστήματα και καταγραφή κατάστασης αγαθού.
4.2	Διοργάνωση και συμμετοχή σε δράσεις προστασίας (ενημέρωση κοινού, καθαρισμοί κ.λπ.)
4.3	Δημιουργία υλικού για ξεναγήσεις μέσα από την οπτική των μαθητών ή καμπάνιας ευαισθητοποίησης κοινού στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

5.1.1 | ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α. ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΔΙΑΡΚΕΙΑ
70 Λεπτά

ΣΤΟΧΟΙ

Οι μαθητές να είναι σε θέση να:

- προσδιορίσουν και περιγράψουν την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά
- αναγνωρίσουν την ποικιλομορφία της πολιτιστικής κληρονομιάς
- συγκρίνουν και αντιπαραβάλουν τη δική τους κουλτούρα με την κουλτούρα άλλων παιδιών σε όλο τον κόσμο.
- εξηγήσουν πώς η άυλη πολιτιστική κληρονομιά επηρεάζει την υλική.

ΥΛΙΚΑ

- Ένας μεγάλος παγκόσμιος χάρτης
- Αντίγραφα της εικόνας ή ζωγραφιά ενός παγόβουνου για κάθε μαθητή

- Λίστα στοιχείων Πολιτιστικής Κληρονομιάς:

1. Αρχιτεκτονική / Ιστορικά κτίρια	9. Θρησκεία
2. Αρχαία μνημεία	10. Οικογένεια
3. Ιστορικά σύνολα / τμήματα πόλης ή οικισμοί	11. Εικαστικές Τέχνες
4. Αρχαιολογικοί Χώροι	12. Ενδυμασία
5. Μνημεία της Φύσης	13. Φιλοξενία
6. Τοπία	14. Μουσική & Χορός
7. Γλώσσα	15. Εορταστικά έθιμα & γιορτές
8. Τελετουργίες (π.χ. γάμοι, βαφτίσια, πανηγύρια, κλπ.)	16. Τοπική κουζίνα
	17. Παραδοσιακές τέχνες και τεχνικές

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο στόχος της δραστηριότητας είναι να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς κοιτάζοντας τους πολιτισμούς σε όλο τον κόσμο. Οι μαθητές θα υποβληθούν σε μια διαδικασία χαρτογράφησης διαφορετικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών στον κόσμο ανταλλάσσοντας ιδέες για μέρη ή χαρακτηριστικά αυτών των τόπων. Θα εξερευνήσουν τα υλικά και άυλα στοιχεία του πολιτισμού και τις μεταξύ τους επιρροές χρησιμοποιώντας την αναλογία του παγόβουνου.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ιδέες για τον κόσμο μας

- ▶ Οι μαθητές ως τάξη θα εξερευνήσουν τον κόσμο προσπαθώντας να κατανοήσουν πώς ζουν οι άνθρωποι στα διάφορα μέρη του κόσμου.
- ▶ Τοποθετούμε σε εμφανές σημείο έναν μεγάλο χάρτη του κόσμου. Μοιράζουμε στους μαθητές αυτοκόλλητα και στυλό. Ζητήστε τους να σκεφτούν και να γράψουν στα αυτοκόλλητα τις ιδέες τους για άλλα μέρη στον κόσμο ή διαφορετικά χαρακτηριστικά αυτών των τόπων. Πείτε τους ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις.
- ▶ Αφού οι μαθητές σχηματίσουν μικρές ομάδες, μπορούν να συζητήσουν για όσα έγραψαν. Ζητήστε τους ως ομάδα να συνδυάσουν και να αποτυπώσουν τις ιδέες τους στα αυτοκόλλητα.
- ▶ Στη συνέχεια, η κάθε ομάδα θα τοποθετήσει τα αυτοκόλλητά της στον χάρτη και, καθώς το κάνουν, ενθαρρύνετέ τους να εξηγήσουν τις ιδέες τους.
- ▶ Ο χάρτης να αναρτηθεί σε ένα εμφανές σημείο.

ΚΥΡΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: Το πολιτιστικό παγόβουνο

- ▶ **Υπενθυμίστε στους μαθητές ότι ο καθένας έχει μια κουλτούρα** η οποία διαμορφώνει το πώς βλέπουμε τον κόσμο, τον εαυτό μας και τους άλλους.
- ▶ **Μπορείτε να εξηγήσετε την πολιτιστική κληρονομιά** χρησιμοποιώντας την αναλογία του παγόβουνο. Σχεδιάστε μια εικόνα ενός παγόβουνο στον πίνακα και ζητήστε από τους μαθητές να την αντιγράψουν σε ένα κομμάτι χαρτί. Η πολιτιστική κληρονομιά μοιάζει πολύ με ένα παγόβουνο. Έχει ορισμένες πτυχές που είναι ορατές και πολλές άλλες που μπορούμε να υποθέσουμε ή να μάθουμε μόνο καθώς η γνώση για την πολιτιστική κληρονομιά μεγαλώνει. Όπως ένα παγόβουνο, το ορατό μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μόνο ένα μικρό μέρος ενός πολύ μεγαλύτερου συνόλου. Ρωτήστε τους μαθητές αν μπορούν να δώσουν κάποιο παράδειγμα. Εάν όχι, δώστε τους εσείς, π.χ., οι αξίες δεν μπορούν να παρατηρηθούν άμεσα. Τα μνημεία είναι εύκολα ορατά και αναγνωρίσιμα.
- ▶ Στη συνέχεια, **δώστε στους μαθητές τη λίστα με τα πολιτιστικά στοιχεία**. Ελέγξτε με τους μαθητές ότι τα αριθμημένα στοιχεία στη λίστα είναι όλα χαρακτηριστικά πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε ομάδες, οι μαθητές θα διαβάσουν τα χαρακτηριστικά ένα-ένα και θα αποφασίσουν ως ομάδα εάν ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ανήκει πάνω από τη γραμμή ή κάτω από τη γραμμή.
- ▶ **Συζητήστε τις έννοιες «Υλική» και «Άυλη» πολιτιστική κληρονομιά**. Τι είναι ευκολότερο να διακρίνουμε συνήθως;
- ▶ **Ως τάξη, θα περάσετε από κάθε χαρακτηριστικό του πολιτισμού** και θα ρωτήσετε τις ομάδες πού τοποθέτησαν το χαρακτηριστικό στο παγόβουνο και αν ανήκει στα στοιχεία υλικής ή άυλης κληρονομιάς. Γράφουμε τις απαντήσεις των ομάδων στον πίνακα.
- ▶ **Συζητάμε τα αποτελέσματα της δουλειάς τους**. Δώστε ιδιαίτερη προσοχή εάν το ίδιο χαρακτηριστικό είναι ταυτόχρονα υλικό και άυλο. Αυτό σημαίνει ότι διαφορετικές ομάδες έχουν διαφορετικές σκέψεις για το ίδιο χαρακτηριστικό. Προσπαθήστε να βρείτε την ίδια κατανόηση αυτού του χαρακτηριστικού με μια τάξη.

B. ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΟΥ

ΔΙΑΡΚΕΙΑ
120 Λεπτά

ΣΤΟΧΟΙ

Οι μαθητές να:

- **γνωρίσουν** την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους
- **έρθουν πιο κοντά** με το φυσικό περιβάλλον
- **ανακαλύψουν** ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία στην γειτονιά τους
- **συζητήσουν** την κατάσταση του τοπίου

ΥΛΙΚΑ

- Χάρτης της γειτονιάς
- Φωτογραφική μηχανή, κινητό, τάμπλετ, ή άλλο μέσο φωτογράφισης ή βιντεοσκόπησης
- Χαρτιά και μολύβια

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

- ▶ **Ο Εκπαιδευτικός έχει ορίσει μια διαδρομή** που θα ακολουθήσει με τους μαθητές με σκοπό να γνωρίσουν καλύτερα την γειτονιά τους. Θα πρέπει να έχει προηγηθεί σχετική έρευνα για τα τοπικά στοιχεία ενώ μπορεί να έχει προηγηθεί σχετική συζήτηση στην τάξη για τις έννοιες του τοπίου και τα πολιτιστικά αγαθά.
- ▶ **Καθώς περπατάτε οι μαθητές παρατηρούν και σημειώνουν αυτά που βλέπουν** (προσωπική καταγραφή ώστε να δοθεί στο τέλος η ευκαιρία να συζητηθεί το υποκειμενικό στοιχείο – κτίρια, περιβάλλον, μνημεία κ.λπ.
- ▶ **Σταθείτε για λίγο σε κάποιο κτίριο** (που θα έχει επιλεγεί από εσάς), **μνημείο, γλυπτό ή ακόμη και κάποιον τοίχο** (που παρουσιάζει φθορά, καταστροφή, γκράφιτι κ.α.) και αφήστε τους μαθητές να το παρατηρήσουν. Συζητήστε για τη μορφή του και το υλικό κατασκευής του. Αναζητήστε το όνομα του καλλιτέχνη ή του αρχιτέκτονα που το έφτιαξε και άλλες πληροφορίες. Μπορείτε να ερευνήσετε αν υπάρχουν άλλα στοιχεία πληροφοριακά για την ιστορία του.
- ▶ **Αφήστε τους μαθητές να το ζωγραφίσουν ή να το φωτογραφίσουν** από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Αν επιτρέπεται, οι μαθητές μπορούν να το εξερευνήσουν αγγίζοντάς το. Ζητήστε τους να εκφράσουν τα συναισθήματα που τους προκαλεί.

► **Ζητήστε στους μαθητές να το παρατηρήσουν το γύρω περιβάλλον.** Να καταγράψουν ή να ηχογραφήσουν τους ήχους του χώρου, δημιουργώντας το ηχοτοπίο του. Το κτίριο ή μνημείο που επιλέξατε ξεχωρίζει ή εξαφανίζεται στον χώρο; Συζητήστε και καταγράψτε την κατάστασή του. Είναι συντηρημένο, εγκαταλειμμένο, υπάρχουν γκράφιτι, έχει φθορές φυσικές ή από ανθρώπινες παρεμβάσεις;

► **Μαζί με τους μαθητές διερευνήστε τις γνώσεις των γειτόνων ή των μεγαλύτερων στην ηλικία από την οικογένειά τους για τον τόπο σας.**

Ενδεικτικά ερωτήματα: • Τι ξέρουν για τα κτίρια; • Υπάρχουν ιδιαίτερα μνημεία; • Πώς συνδέονται με την ιστορία της γειτονιάς; • Τι τους αρέσει και τι όχι σε αυτόν τον χώρο; Σημειώνουν τα ερωτήματά τους προκειμένου να αναζητήσουν απαντήσεις αργότερα.

► **Όταν επιστρέψετε στην τάξη ξεκινήστε ένα παιχνίδι ρόλων.** Τι θα τους έλεγαν τα κτίρια για όσα βλέπουν γύρω τους; Για όσα έχουν δει παλιότερα; -Μοιράστε στους μαθητές υλικά ώστε να φτιάξουν έναν μεγάλο χάρτη τη γειτονιάς σημειώνοντας πάνω όσα είδατε. Ζητήστε από τους μαθητές να γράψουν στο χάρτη τι τους έκανε εντύπωση. Τι γνώρισαν καλύτερα; Τι αισθάνθηκαν όταν έκαναν τις δημιουργικές δραστηριότητες; Τι έμαθαν από την επικοινωνία με τους περίοικους;

► **Μοιραστείτε τον χάρτη** με τις υπόλοιπες τάξεις και με τους γονείς και ζητήστε τους αν έχουν να προσθέσουν κάτι που δεν είναι ήδη χαρτογραφημένο.

► **Οργανώστε μια παρουσίαση της εργασίας των μαθητών,** στους γονείς τους και σε άλλα μέλη της οικογένειας ή φίλους τους, η/και σε άλλες τάξεις του σχολείου.

Γ. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΩ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΟΥ

ΔΙΑΡΚΕΙΑ
120 Λεπτά

ΣΤΟΧΟΙ

Οι μαθητές να:

- αναζητήσουν τρόπους προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου τους
- κινητοποιηθούν για ανάληψη δράσης
- ευαισθητοποιήσουν τρίτους σχετικά με την προστασία του τόπου τους.

ΥΛΙΚΑ

- Χαρτιά, μολύβια, μαρκαδόροι
- (προαιρετικά) Ηλεκτρονικοί υπολογιστές ή τάμπλετ

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

- ▶ Μπορείτε να ξεκινήσετε με την **εισαγωγή των μαθητών στην έννοια της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς** και εξηγήστε πώς σχετίζεται με τον τόπο τους. Δείξτε τους εικόνες μερικών από τα σημαντικότερα αγαθά του τόπου τους και εξηγήστε τους γιατί είναι σημαντικά.
- ▶ Προσπαθήστε να βρείτε και να εστιάσετε σε αγαθά που βρίσκονται στη γειτονιά του σχολείου. Αν δεν υπάρχουν αναγνωρισμένα μνημεία κοντά σας μπορείτε να συζητήσετε σχετικά με τι αντιπροσωπεύει τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της γειτονιάς σας και τι είναι σημαντικό για τους ίδιους τους μαθητές. Αυτό μπορεί να είναι ένα μεγάλο δένδρο, ένα κτίριο ή γλυπτό ή ακόμη και κάποιο αγαθό άυλης κληρονομιάς όπως κάποια τοπική συνταγή.
- ▶ Ζητήστε από τους μαθητές να κάνουν **καταιγισμό ιδεών** για τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να προστατευτεί η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά του τόπου τους.
- ▶ Αφού χωρίσετε την τάξη σε μικρές ομάδες, **ζητήστε σε κάθε ομάδα να επιλέξει 1-2 μνημεία, ιστορικά κτίρια ή άλλα αγαθά κληρονομιάς** της γειτονιάς ή της πόλης τους που θεωρούν σημαντικά.
- ▶ Ζητήστε από κάθε ομάδα να συζητήσει γιατί αυτά τα αγαθά είναι σημαντικά και τι μπορεί να γίνει για την προστασία τους. Οι μαθητές θα καταγράψουν τις ιδέες τους σε χαρτί και θα σχεδιάζουν μια αφίσα για την προστασία του αγαθού που επέλεξαν.
- ▶ Αφού οι ομάδες έχουν χρόνο να συζητήσουν, **ζητήστε από κάθε ομάδα να παρουσιάσει την αφίσα της** και τις ιδέες της για την προστασία της κληρονομιάς στην τάξη.
- ▶ Ζητήστε από κάθε μαθητή/τρια να γράψει **μία ενέργεια** που μπορεί να κάνει ο/η ίδιος/ια για να συμβάλει στη διατήρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της γειτονιάς. Γράψτε τις ιδέες στον πίνακα ή σε ένα χαρτί.
- ▶ Ως τάξη, **συζητήστε ποιες ιδέες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι πιο εφικτές και αποτελεσματικές.**
- ▶ Καταλήξτε **όλοι μαζί σε μια λίστα 10 δράσεων** που μπορούν να γίνουν από τους μαθητές. Αναρτήστε αυτόν τον δεκάλογο στην τάξη ως απτή απόδειξη για τη δέσμευσή των μαθητών για την προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς του τόπου τους.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Σε μεγαλύτερες ηλικίες μπορείτε αντί για αφίσα να σχεδιάσετε μια **καμπάνια για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης**. Συζητήστε με τους μαθητές τι φωτογραφίες θα ανέβαζαν και τι λεζάντες θα χρησιμοποιούσαν για να ευαισθητοποιήσουν το κοινό τους για την προστασία της κληρονομιάς του τόπου τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention, The Hague, 14 May 1954.

https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_Convention_EN_2020.pdf

Davos Declaration, 2018,

https://davosdeclaration2018.ch/media/Brochure_Declaration-de-Davos-2018_WEB_2.pdf

ECONOMIX,

<https://www.economix.gr/2022/02/23/ape-i-periochi-natura-oros-kochylas-tis-skyrou-xana-γπο-apeili/>

European Commission,

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/faq_el.htm

European Soil Data Center,

<https://esdac.jrc.ec.europa.eu>

L. Reimann, A. Vafeidis, S. Brown, J. Hinkel, R. Tol, "Mediterranean UNESCO World Heritage at risk from coastal flooding and erosion due to sea-level rise", Nature Communications, 2018.

LIFE-IP AdaptInGR – Boosting the implementation of adaptation policy across Greece, 2019. Οδηγός Εκπαιδευτικών και Δραστηριότητες για την Προσαρμογή της Ελλάδας στην Κλιματική αλλαγή.

Lima Declaration for disaster risk management of cultural heritage, ICOMOS, 2010.

Purmand, H., et al. (2010). Sense of place and image, and hierarchy of it in Urban Planning from the perspective of Christine Schultz in the phenomenological view. Journal of Urban Management, 26.

Recommendation on the Historic Urban Landscape, UNESCO, Paris, 2011,

<https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf>

Rural School and Community Trust, 2006.

Learning with public purpose,
<http://www.ruraledu.org/articles.php?id=2172>

Seyed-Abbas Yazdanfar, Seyed-Bagher Hosseini, Saeid Norouzian Maleki, 2015, Comparing the Components of Sense of Place in the Traditional and Modern Residential Neighborhoods Hanieh Azizi Ghoomi*, Elsevier Ltd

The Declaration of Dresden on the "Reconstruction of Monuments Destroyed by War", 1982

Unesco, (2002). Word Heritage in Young Hands to know, cherish and act. An educational resource kit for teachers. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNESCO,

<https://en.unesco.org/courier/october-december-2017/curbing-spoils-war>

UNESCO, <https://whc.unesco.org/en/118/>

Wellbeing and the Historic Environment, <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/wellbeing-and-the-historic-environment/wellbeing-and-historic-environment>

Αρχείο Παραδοσιακών οικισμών και Διατηρητέων Μνημείων, <http://estia.minenv.gr/>

Αρχοντικής Ο.,

«Η Γεωλογική Κληρονομιά στην Ελλάδα» <https://www.athinodromio.gr/η-γεωλογική-κληρονομιά-στην-ελλάδα/?hilite=%27αρχοντικής%27>

Αυλή Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας, <https://ayla.culture.gr/the-text/>

Διαρκής Κατάλογος των Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδος,

<http://listedmonuments.culture.gr/info.php>

Εθνικό Αρχείο Μνημείων,

<https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/el>

Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υγροτόπων,

https://www.ekby.gr/ekby/el/EKBY_PP_el.html

Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, 2010, Νόμος 3827/2010 - ΦΕΚ 30/Α/25-2-2010

Μαϊστρου Ελένη, (2020). Διαχείριση περιβάλλοντος για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών πόλεων και παραδοσιακών οικισμών. ΕΜΠ Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Προστασίας Μνημείων, Β' Κατεύθυνση

Μαλλούχου – Τυφανο, Φ. (2015). Προστασία και Διαχείριση Μνημείων. Ιστορικές και Θεωρητικές Προσεγγίσεις. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ΕΜΠ

Πολυμέρου Καμηλάκη (2023) απόσπασμα βάσει του κειμένου που περιέχεται στο έργο «ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», ΙΝ.ΕΠ./Ε.Κ.Δ.Δ.Α.

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, <https://ypen.gov.gr/perivallon/vioproikilotita/prostatevomenes-perioches/>

Φ.Ε.Κ. 171/Α'/28-8-2014

ΦΕΚ 153/Α' /28.6.2002. Νόμος για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

ΦΕΚ Α' 79/09.04.2012. Νέος Οικοδομικός Κανονισμός.

Φιλιππάκη, Α. (2021). Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση βασισμένη στον τόπο: μια εκπαιδευτική παρέμβαση στο Σχολείο Ευρωπαϊκής Παιδείας Ηρακλείου: διερεύνηση επιδράσεων στους μαθητές και εκπαιδευτικούς. Ερευνα-Δράση (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Σχολή Επιστημών Αγωγής. Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης).

Χάρτα της Φλωρεντίας, 1964

ΕΙΚΟΝΕΣ ΟΔΗΓΟΥ

Ελίνα Αγγέλη

Φωτο: Εξωφύλλων, 1, 3, 5, 7, 10, 14,
15, 16, 34, 35, 37, 38, 44

Έλλη Σπάνια

Φωτο: 2, 20, 31

Εύα Ιωαννάτου

Φωτο: 4, 17, 19, 22, 29, 39

Kimolistas

Φωτο: 6

Eugenie Coumantaros

Φωτο: 11

Αρχείο ΕΛΛΕΤ

Φωτο: 8, 45, 46

Μιχάλης Αντύπας

Φωτο: 12

Βαγγέλης Παράβας

Φωτο: 13

Αρχείο προγράμματος IRC-HERMes

Φωτο: 19

---

ayla.culture.gr

Φωτο: 23, 24, 25, 26

---

whc.unesco.org/en/list

Φωτο: 27 (επεξεργασία Ε. Αγγέλη)

Luarvick

(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Athina_Pronaia_Sanctuary_at_Delphi.jpg),
„Athina Pronaia Sanctuary at Delphi”,
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>

Φωτο: 28

---

ich.unesco.org / Stratis Voyatzis

Φωτο: 32

Γ. Στεφανίδης

Φωτο: 33

Αρχείο ΣΑΚ

Φωτο: 36

Δημήτρης Λεβέντης

Φωτο: 40

Babis Giritziotis,

mountolympussummits.com

Φωτο: 42

---

natura2000.eea.europa.eu

Φωτο: 43

---

freepik.com

Φωτο: 9, 47

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

---

www.ellet.gr

ISBN: 978-618-86430-1-7